AŞEZĂRI DIN EVUL MEDIU TIMPURIU LA VADU ANEI

Eugen S. Teodor.

În vara anului 1991 a început, cu un avânt bine mediatizat, construcţia autostrăzii Bucureşti-Constanţa. Cel mai important punct arheologic afectat de lucrări de construcţie, pe tronsonul Bucureşti-Fundulea, a fost cel de la km. 12 al viitoarei autostrăzi, pe malul stâng al pârâului Pasărea, între pădurea Brăneşti şi satul Vadu Anei. Deşi foarte bogată din punct de vedere arheologic, zona a fost destinată amplasării unei imense gropi de împrumut[1]. Atunci când au început cercetările pe teren (iulie 1991), lucrările de decapare erau demarate, fiind distrusă o suprafaţă de circa 6000 m^2, zonă care figurează în planul general al sitului ca "Fosa autostrăzii". Având în vedere că secţiunile din marginea fosei autostrăzii (vezi planul de la Planşa I) au fost şi cele mai bogate, există prezumţia că zona distrusă fără să fi fost cercetată era şi cea mai interesantă.

Cercetarea propriu-zisă a început în august 1991 şi s-a încheiat în iulie 1993, cu întreruperi numai în lunile de iarnă. Suprafaţa mare (60000m^2), lipsa mijloacelor mecanice specializate (miniaturizate) de decapare, absenţa mijloacelor de cercetare de suprafaţă geofizice - făceau imposibilă o cercetare exhaustivă. De aceea s-a procedat, încă de la început, prin trasarea unor secţiuni de sondaj, cu dezvoltări în suprafaţă numai pentru obiective de maxim interes, cum a fost cazul necropolei medievale, care a fost cercetată aproape integral, dar şi în cazul unor obiective limitate (locuinţe, obiective meşteşugăreşti) atunci când timpul a permis. Au fost trasate 36 de secţiuni, la intervale relativ regulate, de lungime şi lăţimi diferite, funcţie de obiectivele urmărite, având sau nu casete pendinte, dar şi 26 de suprafeţe pentru degajarea spaţiului necropolei (în chenar, la Pl. 1). Aceste suprafeţe nu figurează în planul general, care ar fi devenit ilizibil, la această scară, prin adăugarea atâtor detalii[2].

În ciuda eforturilor susţinute de doi ani, acoperirea sitului prin cercetare este destul de slabă. Au fost cercetaţi 4156 m^2, ceea ce reprezintă 7% din suprafaţă.

"Fosa autostrăzii" a împărţit spaţiul cercetat în două zone distincte, una de nord ("Sectorul A") şi una de sud ("Sectorul B"). Secţiunile sunt notate pe plan cu cifre romane (S.I, S.XIV etc.). Acolo unde secţiunile au discontinuităţi (fie fiindcă trebuiau sărite obstacole, fie din alte motive), segmentele de secţiuni sunt notate cu literă mică (de exemplu S.VII a, S.VII c). Casetele pendinte de o secţiune poartă indicativul secţiunii, la care se adaugă o literă majusculă (de ex. VII b C, XXIII B). Secţiunile care dublează o altă secţiune pe o anumită distanţă au fost asimilate casetelor (de ex. XXXIII C). Suprafeţele sunt notate cu o literă majusculă (de la A la Z). Aspectul topografic prezentat în planul general este cel din momentul execuţiei ridicării topografice (noiembrie 1991). Ulterior, "fosa autostrăzii" şi-a schimbat configuraţia, atât prin nivelare, cât mai ales prin lărgire, în special spre sud. O eventuală reluare a cercetărilor îşi va stabili ca punct de calcul piciorul podului peste lacul Pasărea 5[3].

---

[1] Conform unor legi prea bine cunoscute, şurubelniţa va fi scăpată din mână deasupra sticlăriei scumpe de laborator. La fel se întâmplă cu gropile de împrumut. Inexistenţa unor forme instituţionalizate de colaborare între proiectanţi şi arheologi face ca proiectele de investiţii să nu ţină seama de protecţia patrimoniului arheologic decât în prea mică măsură. Evident, o groapă de împrumut nu ar trebui să fie amplasată într-un sit arheologic, fiindcă acest fapt amplifică sarcinile arheologilor dincolo de posibilităţile de execuţie, indiferent de nivelul finanţării.

[2] Planul necropolei, inclusiv suprafeţele de cercetare, va fi publicat, fără îndoială (fiindcă există), în monografia aşezării de secol XVI, care sper că nu va mai întârzia să apară.

[3] Râul Pasărea a fost transformat într-o salbă de iazuri piscicole.

www.mnir.ro

Punctul arheologic de la km.12 a fost numit în rapoartele de săpătură "Brăneşti-Vadu Anei", după numele comunei în raza căreia se află, cât şi după numele cătunului aflat la circa 500 de metri spre sud. După mărturia localnicilor, punctul se numeşte "Călugărul"; cercetarea arheologică nu a putut însă oferi o explicaţie pentru acest toponim. Numele firesc al sitului este însă, conform uzanţelor, cel al localităţii celei mai apropiate: Vadu Anei (sat aparţinând comunei Brăneşti, judeţul Ilfov, fost SAI).

Descoperirile se întind din neolitic până în secolul al XVIII-lea, la sfârşitul evului mediu românesc. Epocile cele mai bine reprezentate sunt perioada dacică clasică, evul mediu (în special secolul al XVI-lea) şi evul mediu timpuriu, cu două etape distincte de locuire.

Cercetarea sitului de la Vadu Anei a fost încredinţată unui numeros colectiv de la Muzeul Naţional de Istorie a României. Am să amintesc aici numai pe cei care s-a întâmplat să descopere şi să investigheze obiective ale evului mediu timpuriu: Paul Damian (care a fost şi responsabilul de contract cu Administraţia Naţională a Drumurilor), Anca Păunescu (coordonatorul ştiinţific al săpăturilor) şi semnatarul acestor rânduri (care a răspuns şi el de ceva, respectiv evidenţa topografică).

Descoperirile privind evul mediu timpuriu vizează două perioade distincte: primul sfert al secolului al VII-lea şi secolele X- începutul secolului XI. Ambele aşezări, aşa cum rezultă din repartiţia complexelor, dar şi a fragmentelor ceramice pe nivel (vezi planul general, la planşa 1), se înşirau în stânga râului Pasărea, pe o fâşie lată de maxim 50 de metri, nu mai aproape de 50 de metri de marginea terasei (unde panta este mai accentuată), într-o poziţie relativ adăpostită, sub nivelul câmpiei de la NE. Lungimea şi densitatea aşezării de secol VII este mai mică - 4 complexe la 200 de metri liniari (1 hectar). În ce priveşte aşezarea de epocă Dridu, a fost constatată, prin săpătură, pe o lungime de 300 de metri, însă perlegheza a semnalat o nelndoielnică continuitate până la marginea satului Vadu Anei (încă cel puţin 500 de metri spre sud). Densitatea este de 12 complexe la 1,5 ha., suprafaţa estimată a satului fiind de minim 3 ha.. Malul opus al râului, mult mai abrupt, dar şi mai expus Crivăţului, este steril arheologic (cu excepţia unor cioburi răzleţe de epoca bronzului), însă la circa 1 km. spre sud, în aval, a fost semnalată o altă aşezare (?) dridoidă.

AŞEZAREA DE SECOL VII. DESCRIEREA COMPLEXELOR

S-au descoperit patru complexe, respectiv trei locuinţe şi un cuptor. Dispunerea lor pe planul general este următoarea: L. 1 şi C. 1[4] în *sectorul A* (nord) şi L. 2 şi L. 3 în *sectorul B* (sud). Dacă cele din urmă vor fi de găsit marcate convenţional, pe S. XXIV b şi pe S.XXVIII a, celelalte complexe se află în suprafeţe neindicate în planul general: L. 1 se află în suprafaţa T, la capătul de N al S.XVIII, iar C. 1 la SV de S.XIX (mai aproape de secţiune decât s-a putut marca).

Locuinţele nu au putut fi săpate integral din motive obiective, fiind însă cercetate cuptoarele şi putând fi trase minime concluzii asupra tipului de locuinţă. Baza comparativă este cu siguranţă prea mică pentru a putea vorbi de un tip generic. Pentru a economisi însă descrierile lungi şi repetitive, voi enunţa întâi un ipotetic tip generic, arătând apoi diferenţele specifice, cât şi problemele.

Locuinţele sunt de tip semi-îngropat (mai exact: *parţial* semi-îngropat), groapa coborând de la baza nivelului medieval (negru-cenuşos) - sau a nivelului Dridu, unde există - între 60 şi 70 de cm.,

[4] Nomerotarea de publicare nu coincide cu cea de şantier. Şantierul, fiind de dimensiuni mari, ar fi fost nepractic să funcţioneze cu nomerotare unică. Din raţiuni practice, nomerotarea complexelor s-a făcut independent, pentru fiecare secţiune. Sistemul ar putea fi însă greoi şi confuz pentru cititor. Colectivul a hotărât, pentru publicare, renomerotarea complexelor pentru fiecare epocă.

www.mnir.ro

aproape vertical. Nu se pot constata amenajări ale pereţilor sau ale podelei. *Dimensiunile*, cât au putut fi observate, variază destul de mult, de la o lăţime de numai 1,9 m. (L. 3, Planşa 3/a) la 2,9m., cât măsoară, la maxim, L. 2 (Pl. 2/c), sau până la 4,5 m. latura cercetată integral la L. 1.(Pl. 2/a). Aceasta din urmă dimensiune se explică prin suprapunerea pereţilor care se învecinează cu cuptorul, fapt care a obligat la o corectare - prin lărgire - a gropii locuinţei, şi a condus probabil la adoptarea soluţiei constructive cu pari înfipţi în interiorul gropii sau la colţurile acestuia, pe exterior, soluţie necunoscută pentru gropile de locuinţă de dimensiuni mici.

Cuptoarele sunt săpate în lut, parţial în perimetrul gropii locuinţei (în calup cruţat), parte în afară acestui perimetru, fie pe latura de NE (L. 2 şi L. 3), fie pe aceeaşi latură, spre colţul de E (L. 1). Toate cuptoarele au, deasupra calotei scobite, un "horn" înălţat cu lut adăugat. Tipul constructiv poate fi enunţat foarte exact, starea de conservare a cuptorului din L. 3 fiind excelentă, chiar dacă cuptorul a fost găsit secţionat, longitudinal, de un alt complex. Cuptorul din L. 2, deşi cu partea frontală a hornului prăbuşită, sugerează acelaşi tip constructiv, în ciuda diferenţelor substanţiale ale planului.

Cuptorul din L. 1, ca şi locuinţa, a fost refăcut, pereţii fiind în întregime înălţaţi din lut, însă strădania de a respecta acelaşi tip este evidentă, pereţii groşi schiţând întâi o boltire, ridicând apoi un horn răsfrânt spre afară (PL. 2/b). În toate cazurile, vatra coboară 10-15 cm. dinspre spate spre gură. Vatra, lututtă simplu, are o formă greu definibilă, apropiată tipului "potcoavă", uneori asimetrică. Dimensiunile variază de la 0,72 (pe axul gurii)/0,52 cm. (L. 2), la 0,76/1,00 m. (L. 3 - ultima dimensiune fiind probabilă).

Despre *orientarea locuinţelor* este mai greu de discutat, în absenţa unei săpături complete. Ar fi totuşi de spus că întotdeauna o latură este spre NE, că întotdeauna acolo se află cuptorul, care are mereu aceeaşi orientare, cu spatele spre NE, presupunând o intrare în locuinţă pe peretele de SV. Nu au fost surprinse nici un fel de amenajări de acces (gârlici, trepte sau urme ale scării de lemn).

Inventarul este sărac, reducându-se la fragmente ceramice, vălătuci elicoidali sau cilindrici şi zgure metalice (în fiecare complex, dar în cantităţi mici), un fragment de tavă fixă (în L. 3). Atât cât este, inventarul se află pe o poliţă amenajată în spatele cuptorului, la nivelul hornului, adică 50 de cm. mai sus decât podeaua şi cca. 10 cm. mai jos decât propriul nivel de călcare, la exterior (PL. 2/c - profilul nordic al S.XXIV a). Inventarul mai poate fi găsit pe vatră, probabil căzut de pe poliţă, dar e aproape absent în restul gropii locuinţei.

Inventarul sărac şi neîntregibil sugerează că locuirea a fost părăsită paşnic şi fără grabă.

Problemele sunt legate de dimensiunile şi forma locuinţelor, sau chiar de atribuirea culturală.

În ce priveşte *L. 3*, nu-i cunoaştem întinderea către NV (săpătura fiind imposibil de extins în acea direcţie)[5], iar latura de SE este tăiată de L. 8 (Dridu); situaţia cuptorului din L. 8 ne permite însă să presupunem că groapa Locuinţei 3 avea cel puţin încă 1 m. spre SE. Atât cât se poate vedea în plan (Pl. 3/a), forma gropii este arcuită, "pliată" pe cuptor; formă care nu e dintre cele obişnuite şi care ar putea să pară ciudată, nu însă şi dacă admitem că forma şi mărimea locuinţei nu coincid cu *groapa* locuinţei. Etnografia recomandă locul din *spatele* cuptorului ca fiind preferat pentru odihnă. Arheologic, situaţia concretă este aceea că în spatele cuptoarelor din L. 2 şi din L. 3 era amenajată poliţa pe care stăteau oalele, trebuind să accedem că locul respectiv nu putea fi exterior locuinţei.

[5] La ora la care complexul era cercetat, S. XXVIII devenise un fel de linie a frontului. Constructorii lărgeau "fosa autostrăzii" şi, dintr-un motiv care îmi scapă, puseseră grămezi uriaşe de pământ în spatele secţiunii. L. 3 a fost urmărită prin săpătură *atât cât a fost posibil.*

www.mnir.ro

Întrebarea dacă locul din spatele cuptorului putea servi şi de "bufet" şi de dormitor este foarte bună, chiar dacă deocamdată nu i se poate răspunde. Întrebarea sugerează însă că locul respectiv ar trebui să fie destul de spaţios.

În concluzie, spaţiul locuit nu coincide cu groapa locuinţei, fiind mai mare şi putând să ia oricare altă formă[6]. O groapă semilunară pliată pe cuptor - având funcţia de groapă de acces la cuptor - nu exclude fireasca formă rectangulară a planului locuinţei.

Locuinţa 1 ridică chiar o problemă de atribuire, întrucât este complet lipsită de inventar. Cele câteva sfărâmături de cioburi sunt atipice, putând fi la fel de bine din perioada dacică. Situaţia s-ar putea explica atât prin faptul că partea superioară a gropii locuinţei este perforată de mai multe morminte de secol XVI, de o altă groapă mare - tot medievală, cât şi prin absenţa poliţei pe care se găsea obişnuit inventarul. Atribuirea complexului secolului al VII-lea s-a făcut, ipotetic, numai pe baza sinonimiilor de construcţie a cuptorului, cât şi a locuinţei, în faza I.

O situaţie particulară prezintă *cuptorul (C. 1)*, care a suferit o dublă distrugere înainte de descoperire, îngreunând înţelegerea contextului arheologic. Prima distrugere s-a produs în secolul al XVI-lea, când un mormânt din extremitatea sud-vestică a cimitirului (M.161, cu gambele în S.XIX) a dărâmat pereţii cuptorului până la 10 cm. de vatră. A doua distrugere s-a petrecut la 6 martie 1992, când un buldozer a distrus partea respectivă a necropolei, inclusiv partea din peretele cuptorului care probabil mai existase, cât şi eventualele indicaţii de context. Din scheletul 161 rămăseseră in situ câteva coaste şi antebraţele (fiind recuperată totuşi o monedă). Ridicând oasele, am avut surpriza să găsim, în strâmtul interval până la vatră, un destul de bogat material ceramic - inclusiv două borcane mici întregibile (singurele, de altfel. ..) - şi vălătuci, adică inventarul obişnuit cuptoarelor din locuinţe. Similitudinea s-a confirmat prin orientare şi prin acea caracteristică a vetrei de a coborî 10 cm. pe axul longitudinal, spre gură. Alte date comparative neexistând, am căutat oricare alt indiciu că C. 1 era de fapt o componentă a unei locuinţe; distrugerea provocată de lama buldozerului era însă prea adâncă pentru a mai furniza cel mai mic indiciu în favoarea sau în defavoarea ipotezei. Am concluzionat, totuşi, că a vorbi de cuptorul unei locuinţe[7], fiind puţin plauzibil ca un astfel de inventar să aparţină unui cuptor în aer liber (care ar fi trebuit să fie, teoretic, un cuptor de pâine). Notaţia a rămas însă, firească, cu sigla C ("cuptor").

CERAMICA AŞEZĂRII DE SECOL VII.

Starea fragmentară a ceramicii nu permite stabilirea numărului total de vase de la care provin fragmentele ceramice, ci doar o aproximare. În toate cele trei complexe care au inventar (C. 1, L. 2 şi L. 3) s-au găsit fragmente de la 10 până la 15 de recipiente, majoritatea fragmentelor fiind mici. De aceea, am alcătuit un tabel cu situaţia statistică a principalelor caracteristici, raportată la numărul de fragmente ceramice şi nu la numărul de vase, cum ar fi fost de dorit (infra).

---

[6] Alte argumente în acest sens la I. MITREA, *MemAntiq*, XIX, 1994, p. 289-293.

[7] Inventarul locuinţelor se găseşte aproape întotdeauna, în sau pe cuptor, cel puţin în Muntenia: V. LEAHU, *CAB*, I, 1962, p. 38; S. DOLINESCU-FERCHE, *Aşezări din sec. III şi VI e.n. în sud-estul Munteniei. Cercetările de la Dulceanca*, Bucureşti, 1974, p. 63 şi următoarele; M. CONSTANTINIU, *CAB*, II, 1965; M.CONSTANTINIU, *SCIV*, XVII, 1966, 4, p. 668, care enumeră mai multe situri cu această caracteristică, cu bibliografia aferentă.

www.mnir.ro

COMPLEXUL CRITERIUL	C. 1	L. 2	L. 3	Medie total
PASTA (%) cu nisip	92	100	62	85
cu pietriş	75	28	38	47
cu cioburi pisate	50	57	61	
cu vegetale	16	7	23	15
cu ocru	33	3	0	12
baie de lut	33	18	0	17
ARDERE (%) bună	75	36	0	37
bună dar inegală	25	36	23	28
incompletă	0	28	77	35
CULOARE	gălbui-roşcat	gălbui-roşcat (-albiclos)	gălbui-roşcat (-cenuşiu)	(gălbui-roşcat)
LUCRAT LA ROATĂ LENTĂ (%)	0	0	3	1

Rezultatele sunt interesante, evidenţiindu-se un vector (cronologic?) C. 1 > L. 2 > L. 3, cu următoarele evoluţii: pasta care conţine şi cioburi pisate (alături de alţi ingredienţi, ca microprundişuri) este dominantă şi din ce în ce mai caracteristică; dispare baia de lut dinaintea arderii (obişnuită în secolul al VI-lea, mai ales în vestul Munteniei)[8]; se renunţă, de asemeni, la adăugarea de ocru roşu în pastă; calitatea coacerii vaselor diminuează sever[9]. Menţionez că prezenţa cioburilor pisate în pastă este discretă, cioburile fiind bine mărunţite şi relativ puţine; practic - greu de observat. Această caracteristică circumscrie, totuşi, situl de la Vadu Anei în aria răsăriteană a culturii Ipoteşti-Ciurel-Cândeşti[10]. E de remarcat, însă, că această specie de pastă nu lipseşte în siturile din bazinul inferior al Dâmboviţei, fiind de găsit la Ciurel, însă mai sporadic (după cum rezultă din raport). Având în vedere că între situl de la Ciurel (cu excepţia locuinţei B.1B) şi cel de la Vadu Anei se interpun, probabil, două generaţii, între prezenţa sporadică a speciei la Ciurel şi vectorul ascendent de la Vadu Anei s-ar putea imagina o posibilă legătură. Astfel de legături vestice sunt relevate şi de baia de lut, care caracterizează în primul rând aria Ipoteşti.

B. 1B de la Ciurel pare să reprezinte veriga cronologică şi culturală imediat următoare sitului de la Vadu Anei, cu ceramică lucrată la roată lentă, cu vase de provizii lucrate cu mâna şi cu tăviţe cu pastă conţinând cioburi pisate.

Mai vechea aserţiune că ceramica lucrată la roată lentă se generalizează începând cu al doilea şi al treilea sfert al sec. al VII-lea este confirmată de săpăturile mai noi, procesul apărând încheiat la Dulceanca IV[11], în ultimul sfert al aceluiaşi secol, când cultura Dridu este deja configurată, în aspectele ei esenţiale.

[8] DOLINESCU-FERCHE, *...Dulceanca*, 1974, p. 90-95; M.CONSTANTINIU, *SCIV*, XVII, 1966, 4, p. 673, unde se arată că această practică apare în secolul al VI-lea şi este o influenţă bizantină.

[9] Fenomenul caracterizează evoluţia culturii amintite, fiind clar definit la Bucureasca, sit a cărei stratigrafie a permis surprinderea unor secvenţe cronologice (V. TEODORESCU, Sesiunea de comunicări ştiinţifice a Muzeelor de Istorie, dec. 1964, vol. II, Buc., 1971).

[10] ibidem; S. DOLINESCU-FERCHE, *Dacia N.S.*, XXIII, 1979, p. 222-224.

[11] S. DOLINESCU-FERCHE, *Dacia N.S.*, XXXVI, 1992.

www.mnir.ro

Aceiaşi locuinţă B. 1B de la Ciurel prezintă analogii morfologice apropiate cu ceramica de la Vadu Anei, atât cu unicul fragment lucrat pe roată lentă, cât şi cu ceramica lucrată de mână. Cunoscând idiosincraziile conexe acestui gen de comparaţii[12] şi utilizând o bază de date şi o metodologie deja funcţionale[13], am aplicat măsurătorile lotului ceramic desenat de la Vadu Anei (care nu este complet, dar e reprezentativ), rezultatele fiind transcrise în tabelul de la Pl. 13. Restul cifrelor din acest tabel nu poate fi explicat în spaţiul acestei expuneri, el putând fi evidenţiat numai prin consultarea lucrării speciale. Aici poate fi pusă în evidenţă doar concluzia analizei pe care cifrele au îngăduit-o, surprinzătoare chiar şi pentru autorul acestor rânduri: una dintre cele mai apropiate analogii ale ceramicii de secol VII de la Vadu Anei o constituie ceramica lucrată cu mâna din cimitirul de la Noşlac (jud. Alba)[14]. Analogia formală merge până la detalii, cu excepţia proporţiei diametrului bazei, care este mai mare la Vadu Anei, ceea ce particularizează situl în tot contextul epocii. Acestea au fost doar nişte exemple, fiindcă analogiile ceramice sunt mai numeroase şi va trebui să revenim.

CONCLUZII PRIVIND AŞEZAREA DE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL VII-LEA.

Suprafaţa pe care se întindea aşezarea de secol VII a fost săpată în proporţie de o pătrime, în limitele timpului disponibil. Deşi săpată - şi, deci, cunoscută parţial - aşezarea se încadrează din multe puncte de vedere în normele perioadei istorice şi a microregiunii. Este vorba de o aşezare de terasă, în apropierea apei (râul Pasărea), răsleţită, de mică durată (fără nivel arheologic observabil), în consecinţă fără gropi menajere surprinse[15], deşi spaţiul dintre C. 1 şi L. 1 a fost săpat integral, pentru cercetarea necropolei de secol XVI. Cunoscând dimensiunile aşezării, numărul de complexe (4) şi proporţia în care aşezarea a fost cercetată prin săpătură (25%), aşezarea poate să fi avut 12 sau 16 locuinţe (a doua cifră în situaţia în care încadrarea culturală a L. 1 este corectă), ceea ce pare să excludă varianta mai multor faze de locuire (aşezări de numai şase locuinţe nu sunt cunoscute). Astfel, diferenţele dintre caracteristicile inventarului ceramic din C. 1 şi L. 3 reflectă variabilitatea practicilor meşteşugăreşti în interiorul unei comunităţi şi nu diferenţe culturale. Diferenţele constatate în prepararea pastei reflectă tendinţele de deteriorare a condiţiei tehnice a produselor locale, fenomen care s-a tot accentuat în ultimele secole. Pe de altă parte, tocmai în L. 3 a apărut fragmentul de oală lucrată pe roată lentă, cea care se va generaliza, probabil începând chiar din generaţia următoare; faptul confirmă constatarea că inventarul acestui complex este cel mai primitiv, dar şi cel mai evoluat (în situaţia dată - nu este o contradicţie).

Locuinţele sunt de tip semi-adâncit, cu colţuri rotunjite, de obicei fără gropi de par observabile în interiorul gropii locuinţei. Nu au fost sesizate nici un fel de amenajări ale podelei şi

---

12 Doar pentru a exemplifica: "Fiindcă nu e posibilă transmiterea dintr-o ceramică în alta [= ceramică lucrată la roată rapidă - roată lentă] a unor elemente de decor fără a se transmite însăşi tehnica de execuţie a vaselor, teza consemnată mai sus [transformarea tipului ceramic Ipoteşti în tipul ceramic Dridu] îşi pierde sensibil din substanţă" (P. DIACONU, D. VÂLCEANU - *Păcuiul lui Soare*, vol. I, Bucureşti, 1972, p. 124). Copierea unei forme (sau decor) pe un tip ceramic inferior (ca tehnică, pastă, ardere) este în general un fapt acceptat (de ex. V. TEODORESCU, *MCA*,XVII, 1993, p. 368), ceea ce nu-l împiedică pe acelaşi autor să înfereze: "Concomitent cu păstrarea formelor ceramice de origine dacică, era absolut normal să se transmită (...) şi tehnica de realizare a vaselor, din lut amestecat cu cioburi pisate" (idem, p. 381), argument care este identic, în esenţă, cu primul pe care l-am citat. Condiţionarea formei - care este în ultimă instanţă un fenomen de proiecţie a unui arhetip mental asupra materiei modelabile - de mijloacele materiale de execuţie nu se susţine, fiindcă orice proiect (formă, decor) se poate realiza pe materiale şi cu tehnici diferite.

13 Eugen S. TEODOR - *Sistemul Compas. Studiu de morfologie analitică numerică, aplicat ceramicii uzuale din perioada de migraţie a slavilor*, Bucureşti 1996.

14 M. RUSU, *Dacia N.S.*, VI, 1962, fig. 5/4,5; 7/4,8.

15 Aşezările de scurtă durată se caracterizează prin raritatea gropilor menajere, fapt adeseori atestat în epocă (M. CONSTANTINIU, *SCIV*, 1966, 4, p. 668).

www.mnir.ro

pereţilor[16]. Cuptoarele sunt realizate pe latura de NE, prin scobire (sau cotlonire) în lut[17], parţial în calup cruţat - parţial în afara perimetrului gropii; indiciu că spaţiul locuit nu se reduce la groapa săpată. Cuptoarele erau prevăzute cu "horn", adăugat din lut purtat[18], horn astupat, la nevoie, cu aşa numitele "tăvi portative"[19], de fapt cât se poate de fixe.

Inventarul este sărac şi fragmentar, semn că aşezarea a fost părăsită paşnic şi fără grabă, şi se reduce la ceramică lucrată de mână (cu excepţia din L. 3), vălătuci, fragmente de la o "tavă portativă" şi zgură (dar fără obiecte de fier). Practic tot inventarul a fost găsit pe platforma din spatele cuptorului sau pe vatra cuptorului.

Tot ce am enumerat până aici se înscrie într-o perfectă normalitate pentru câmpia nord-dunăreană. Surprinde însă absenţa tipsiilor (numite şi tigăi, tigăiţe), atât de caracteristice epocii, prezente peste tot în microzonă, fie şi în cantităţi reduse[20]. O altă anomalie, cel puţin aparent, este reprezentată de ceramică, fiind lucrată aproape exclusiv de mână. Chiar şi pentru Moldova, unde ceramica lucrată de mână reprezintă o dominantă, din secolul V în secolul IX, o asemenea situaţie ar fi oarecum inedită[21]. Nici pentru Transilvania complexele cu ceramică exclusiv lucrată de mână nu sunt ceva obişnuit. De curând a fost comunicată însă descoperirea unor locuinţe, datate în secolul al VII-lea, având relativ multă ceramică, exclusiv lucrată de mână[22], pe care am văzut-o şi care, cel puţin aparent, este destul de asemănătoare celei de la Vadu Anei.

O asemenea încheiere ar putea sugera ideea unei migraţii, de care epoca nu a dus lipsă, în sprijin venind câteva locuri comune: ceramica de mână este lucrată de noii veniţi - slavii, iar tehnica lutului amestecat cu cioburi pisate aparţine aceloraşi. Aceste prejudecăţi, fireşti la nivelul cunoştinţelor anilor '50-'60, sunt astăzi dovedit depăşite. Fără a putea face aici o dezbatere reală a problemelor, voi aminti doar câteva argumente: dualismul tehnic ceramică lucrată la roată / lucrată de mână defineşte La Téne-ul autohton, ceramica rudimentară nefiind niciodată complet abandonată în antichitatea târzie[23], nici măcar în Dobrogea îndelung romanizată[24]; tendinţa majorării procentului tehnicii de

---

[16] Toate caracteristicile enumerate ale locuinţei sunt frecvente în Muntenia şi Moldova (vezi, de exemplu, S. DOLINESCU-FERCHE, *...Dulceanca*, 1974, p. 63-89; V. LEAHU, *CAB*, I 1962; I. MITREA, *MemAntiq*, XIX, 1994, p. 281-315; P. ROMAN - S. FERCHE, *SCIVA.*, 29, 1978, 1, p. 87; I. MITREA, *MCA*, XV, 1983.

[17] Instalaţie de foc dominantă, în epocă, oriunde subsolul este lutos (MITREA, XV, 1983; P. ROMAN - S. DOLINESCU FERCHE, *SCIVA.*, 29, 1978, 1, p. 87; M. CONSTANTINIU, *CAB*, II, 1965, p. 167; S. DOLINESCU-FERCHE, *Dacia N.S.*, XXIII, 1979, p. 185-200, 222; idem, *...Dulceanca*, 1974, p. 63-89; V. LEAHU, *CAB*, I, 1962.

[18] Un tip asemănător se cunoaşte pentru secolul al III-lea (S. DOLINESCU-FERCHE, *...Dulceanca*, 1974, p. 23 şi urm., B.III); pentru secolul al VI-lea poate fi menţionat la Radovanu, Câmpul lui Boja, Bucureştii Noi, Străuleşti-Lunca, Băneasa-Străuleşti (M. COMŞA, Muzeul Naţional, II, 1975); Băneasa - "La Stejar" (M. CONSTANTINIU, *CAB*, II, 1965); Vasilica SANDU - "Aşezarea de la Bălăceanca, S.A.I.", comunicări la Sesiunile naţionale de rapoarte din 1993-1995, cu mai multe exemplare.

[19] Acestea apar asociate totdeauna tipului de cuptor cu "horn", fiind legate funcţional.

[20] Textul raportului are deja o vechime de circa 5 ani, iar o serie de fapte ar primi astăzi o altă explicaţie sau cel puţin o altă nuanţă. Pentru chestiunea tăviţelor "slave" vezi un studiu monografic în curs de apariţie în *Istro-Pontica* ("Ceramica de la Dulceanca"). Considerând că, aici, important este ce se raportează şi nu ce se interpretează, nu am mai intervenit asupra textului.

[21] Complexe cu ceramică aproape exclusiv lucrate cu mâna se găsesc mai multe, în diverse situri, ca de exemplu L. 7 Izvoare-Bahna (88%), L. 9 Bacău (89%), L. 8, Davideni (95% - I. MITREA, Carpica, XII, 1980, p. 97). Se pot numi complexe lipsite complet de ceramică lucrată cu roata (ex. L. 32, L. 34, L. 38, L. 45, L. 46 Davideni - I. MITREA, *MemAntiq*, XIX, 1994), fiind însă vorba, în general, de complexe cu inventar puţin. Vezi de asemeni M. MATEI, *SCIV*, X, 2, 1959, p. 410-412, punctul Şipot, unde, în ciuda celor 40 de fragmente, nu s-a înregistrat nici un fel de decor. Spre deosebire de Vadu Anei, ceramica de la Şipot pare slavă - atât cât este posibilă aprecierea *numai* pe profile; încă o dovadă că, mai ales pe loturi relativ mici, prezenţa sau absenţa unui decor nu constituie un indicator serios pentru atribuirea etnică. O categorie apropiată de complexe sunt cele pentru care se precizează câteva fragmente "care par îndreptate la roată" (Idem, p. 414 - punct Curtea Domnească; I. MITREA, *MCA*, XV, 1983 - L. 29)

[22] Ioan STANCIU, "Aşezarea de la Lazuri", jud. Satu Mare, comunicare la a XXIX-a Sesiune naţională de rapoarte arheologice", Cluj-Napoca 1995. O descoperire asemănătoare a comunicat colega Gabriela Rădulescu, pentru proximitatea oraşului Bistriţa.

[23] V. TEODORESCU şi colab, *MCA*, XVII, 1993, p. 385.

www.mnir.ro

factură primitivă se constată încă din secolul V (faza Cireşanu II), odată cu deprecierea progresivă a ceramicii lucrată la roată. Fenomenul cvasi-generalizării ceramicii primitive la începutul secolului al VII-lea nu este legat excusiv de migraţia slavă, ci, într-un context cronologic, militar şi cultural mai larg, de toate migraţiile care au succedat culturii Sântana-Cerneahov.

Cioburile pisate în pastă caracterizează, într-adevăr, cultura materială slavă (cu excepţia arlei culturale vestice). Dar acelaşi tip de pastă ceramică este atestat în cultura materială autohtonă (e. g. ceramica lucrată cu mâna de la Târgşor[25], Cimitirul 1 Bratei[26], Cireşanu[27]), pentru cele două secole care preced marile mişcări de populaţie slavă în bazinul Dunării de Jos. Mai mult decât atât, acest tip de pastă este folosit uneori pentru ceramica lucrată pe roată[28], în situri din secolele IV-V. Or, aşa cum majoritatea cercetătorilor români o afirmă, primul val slav semnificativ care a deversat în Câmpia de la Dunărea de Jos se datează în a doua jumătate a secolului al VI-lea[29], când sunt pentru prima oară atestaţi în mod explicit ca locuind acolo. În fine, această populaţie nou venită, fără deprinderea utilizării roţii de olărit, nu poate fi bănuită de a fi produs această ceramică. Este de discutat, în schimb, în ce măsură slavii au contribuit la amplificarea utilizării acestei tehnici[30], dar nu se poate deduce o prezenţă slavă la simpla constatare a fenomenului. Lucrurile stau asemănător în ce priveşte prezenţa tipsiilor, obiecte atestate în locuri foarte diferite din Europa, pentru care problema prezenţei slave nu se pune, ca de pildă Elveţia sau Anglia[31], sau a alveolelor pe buza vaselor[32], sau a tipului de locuinţă. Toţi aceşti factori pot da unele sugestii, dar nu soluţii. În cazul concret pe care îl studiem, este simptomatică absenţa tipsiilor şi a alveolelor pe buza vaselor, indicatori extrem de specifici în siturile slavei

Această maximă barbarizare a culturii materiale a populaţiei autohtone poate fi datată, cu argumente arheologice şi istorice, la începutul secolului al VII-lea, când prăbuşirea limes-ului dunărean a condus la deplasarea unor mari mase barbare spre inima Balcanilor, generând un climat de maximă instabilitate şi prăbuşirea comerţului (la Vadu Anei importurile lipsesc cu desăvârşire). Prin această prismă, toate caracteristicile enunţate ale sitului de la Vadu Anei devin fireşti. Primele decenii ale veacului VII constituie, fără îndoială, perigeul societăţii carpato-dunărene în ceea ce s-a numit, nu fără temei, "Mileniul întunecat".

---

24 C. SCORPAN, *Pontica*, III, 1970 - unde se găseşte o amplă sinteză a problemei. Prin bunăvoinţa colegului Ioan C. Opriş am văzut un lot masiv de oale lucrate cu mâna, provenind din corpul de gardă de la Capidava, alături de numeroase piese de factură romană, dintr-un orizont de distrugere databil destul cert la 559.

25 Gh. DIACONU, *Despre ceramica dacică din necropola de la Târgşor, lucrată cu mâna*, în *Omagiu lui P.Constantinescu-Iaşi*, Bucureşti 1965, p. 117, pentru sfârşitul sec. al III şi începutul sec al IV-lea.

26 L. BÂRZU, *Continuitatea populaţiei autohtone în Transilvania, în secolele IV-V (Cimitirul 1 de la Bratei)*, Bucureşti, 1973, p. 43, pentru a doua jumătate a sec. al IV-lea şi începutul sec. al V-lea., ceramică lucrată cu mâna.

27 *V. TEODORESCU şi colab.., MCA*, XVII, 1993, p. 397, pentru sfârşitul sec. al IV-lea şi secolul V, ceramică lucrată la roată şi ceramică lucrată de mână.

28 M. CONSTANTINIU, *SCIVA*, XVII, 1966, 2, p. 669, nota 2; *V. TEODORESCU şi colab., MCA*, 1993, p. 397.

29 *FHDR*, II, Menander Protector, 48, unde este descrisă campania avară de pedepsire din 579 împotriva sălaşurilor slave, localizate explicit în câmpia nord-dunăreană şi care este prima menţiune a unor *aşezări* slave în acest areal geografic. Prezenţa slavă poate coborî, odată cu datarea necropolei de la Sărata Monteoru, până la jumătatea secolului al VI-lea (Al. MADGEARU - *Continuitate şi discontinuitate...*, Buc. 1997, p. 121.)

30 În bazinul mijlociu al Siretului circa 70% dintre vase au această reţetă tehnologică.

31 W. HÜBENER, *Absatzgebiete frügeschichtlicher Töpferein in der Zone Nördlich der Alpen. Beiträge zur Keramik der Merowingzeit*, Bonn, 1969, fig. 179/4; L. LAING, *The Archaeology of Late Celtic Britain and Ireland c.400-1200 A.D.*, London, f.a., fig 93/4, 5. Mulţumesc pe această cale d-lui Dan Gh. Teodor, care mi-a atras atenţia asupra aspectului şi mi-a pus la dispoziţie bibliografia.

32 Şi acest motiv decorativ, prezent mai des în varianta tăieturilor şi impresiunilor pe buză, are aceeaşi notabilă extensie geografică, în insulele britanice părând a fi destul de frecvent (L. LAING, *The Archaeology...*, fig. 92/5; 93/2 ,4; 94/2)

www.mnir.ro

Cercetările de la sfârşitul anilor 80 şi începutul anilor 90 au modificat peisajul arheologic cunoscut, după 1993 fiind publicate alte două situri[33], dintr-un areal geografic proxim, ale căror caracteristici generale le apropie de situl de la Vadu Anei. Interpretarea acestor situri poate fi un aport semnificativ la înţelegerea fazei finale de evoluţie a culturii Ipoteşti-Cândeşti. Fiindcă fenomenul despre care vorbim trebuie să poarte un nume, vom denumi această situaţie principial nouă - *aspectul cultural Vadu Anei*. Descifrarea rolului jucat de migratori în configurarea acestui aspect cultural necesită un studiu special, care sper că va putea fi publicat curând.

AŞEZAREA APARŢINÂND CULTURII DRIDU[34]. GENERALITĂŢI.

Aşa cum am mai spus, această aşezare este întinsă pe o suprafaţă mai mare, fiind descoperite complexe mai multe şi de factură diversificată, desfăşurate pe o perioadă mai mare. Au fost descoperite, complet sau parţial, şapte locuinţe, trei cuptoare - din care unul metalurgic - şi trei gropi menajere. Pentru a evita confuziile, nomerotarea complexelor s-a făcut în continuarea celor de secol VII; astfel, locuinţele sunt notate de la L. 4 la L. 10, cuptoarele de la C. 2 la C. 4, iar gropile au sigle de la G. 1 la G. 3.

DESCRIEREA COMPLEXELOR. LOCUINŢELE.

Cu excepţia locuinţei 5, celelalte se încadrează tipului *semi-îngropat*, în multe asemănătoare celor descrise pentru secolul al VII-lea. Locuinţele 4, 6, 7 şi 8 au fost săpate practic complet (lipsind părţi mici din groapa "bordeiului"), în timp ce L. 9 şi L. 10 au fost numai semnalate, fiind prinse în secţiune numai câte o latură, săpătura neputând fi continuată în direcţia respectivă (aflându-se pe acelaşi S. XXVIII, situaţia comentată anterior când m-am referit la L. 3).

Gropile locuinţelor sunt rectangulare, dacă nu luăm în considerare colţul în care se află cuptorul ("colţ cruţat"), uneori cu o formă destul de neregulată (L. 6), cu laturile încheiate mai mult sau mai puţin rotunjit, cu variaţii notabile la una şi aceeaşi locuinţă. Dimensiunile variază de la 3,40/3,30 m. (L. 4 - Pl. 3/d) la 2,37/2,45/2,94/2,52 , adică o formă trapezoidală în cazul locuinţei 6 (Pl. 4/a)[35]. Latura cea mai lungă ce a putut fi măsurată este de 3,62 m., la L. 8 (fiind vorba, de fapt de distanţa între pereţii de SV şi NE vezi Planşa 5). Folosind standardele clasice, putem spune că sunt locuinţe "mici" şi "mijlocii"; şi în acest caz, însă, este discutabil că spaţiul locuinţei se reduce la spaţiul gropii. Un argument ar fi că se întâlnesc gropi de par de colţ, dar nu la toate locuinţele[36], *şi nici la toate colţurile*[37]. Astfel de situaţii se întâlnesc cu claritate tot la locuinţele 4 şi 6, unde gropile de par mărginesc fie numai latura de SV (L. 4), fie numai latura de SE (L. 6), aceste laturi fiind singurele la care se poate presupune cu oarecare îndreptăţire că marginile gropii locuinţei ar coincide cu laturile locuinţei.

Progrese semnificative pentru lămurirea acestui aspect nu se vor putea face, însă, decât prin practicarea unor săpături sistematice în suprafaţă.

---

[33] Şuviţa Hotarului, publicat de Oana Damian (în V. SÂRBU şi colaboratorii - *Aşezări din zona Căscioarele-Greaca-Prundu - mileniile I î. Hr. - I d. Hr.*, Brăila 1996) şi Vadu Codrii, cercetat şi publicat de Marin Nica (*SCIVA* 45, 1994, 1, p. 61-70); în acest ultim punct autorul acestori rânduri a mai făcut cercetări în 1997-1998 (nepublicate; vezi totuşi rezumatele Sesiunilor Naţionale de Rapoarte), confirmându-se aspectul cultural în discuţie; a apărut însă şi un orizont mai timpuriu, databil probabil la jumătatea sec. VI.

[34] I. NESTOR, *Dacia N.S.*, II, 1958.

[35] Dimensiunea este mică, dar nu neobişnuită (P.I.PANAIT, *CAB*, I, 1963, p. 106, unde B.1 = 2,8 / 2,6 m.).

[36] Similar la Şendreni (D.GH.TEODOR, Danubius, I, 1967, p. 130).

[37] Similar P.I.PANAIT, *CAB*, I, 1963, p. 106; M. CONSTANTINIU, P.I.PANAIT, *CAB*, II, 1965, p. 98-140, în special B.6 de la Băneasa-Sat, cu pari de colţ pe numai două laturi.

www.mnir.ro

Nu au putut fi surprinse *aproape nici un fel de amenajări* ale pereţilor gropii, nici măcar în cazul celor susceptibili a coincide cu pereţii exteriori ai locuinţei (paramentul propriu-zis). Asemănător, nu s-a putut constata nici cea mai modestă amenajare a podelelor, în afara faptului firesc că erau uşor bătute (tasate). Astfel de amenajări precare sunt însă foarte obişnuite în Câmpia română[38]. Intrări în groapa locuinţelor, amenajate în pământ, nu au fost surprinse decât în două cazuri: la L. 4 un gârlici (o rampă), lung de 0,8 m., iar la L. 6 o treaptă interioară, alăturată unui par de sprijin (probabil pentru uşă).

Între puţinele amenajări interioare care au putut fi surprinse ar fi de amintit situaţia din Locuinţa 7, unde, de-a lungul peretelui de SV al gropii a fost cruţată o "banchetă" joasă, nu mai înaltă de 0,15 m (Pl. 5). Rostul unei astfel de amenajări ar putea fi însă acela de policioară, pentru ca vesela să nu stea pe nivelul "podelei".

Orientarea locuinţelor este mereu aceeaşi, în sensul că cuptoarele se află întotdeauna pe colţul de N, axul lor longitudinal fiind paralel laturii de NE, cu gura spre peretele de SE, perete pe care s-a găsit şi intrarea, atunci când s-a găsit; adică un plan şi o organizare a interiorului foarte obişnuite în epocă. Peretele de SE nu a fost cercetat în cazul locuinţelor 7 şi 8, dar se poate spune cu certitudine că o intrare amenajată în groapa locuinţelor 9 şi 10 lipsea, intrarea fiind probabil de lemn (scară) şi nelăsând urme observabile.

Asemănările cu locuinţele de secol VII se continuă prin faptul că adâncimea gropii locuinţelor faţă de propriul nivel de călcare oscilează nesemnificativ în jurul la 0,7 m. O altă asemănare constă în scobirea cuptorului într-un colţ cruţat, care este întotdeauna cel de nord. Nici un cuptor nu s-a conservat suficient de bine pentru a alimina dubiile asupra sistemului constructiv, iar seria comparativă este prea scurtă, dar, aproape sigur, şi aceste cuptoare aveau horn, împins spre spate. Profilul cuptorului din L. 6 se ridică în partea posterioară aproape vertical (Pl. 4/b), ceea ce exclude o cupolă, existând chiar indicii ale unui grătar la 20 de cm. înălţime faţă de vatră, peretele "coşului" ridicându-se încă 20 de cm.

Cuptorul din L. 4 ar fi putut fi martorul cel mai complet, însă a fost distrus înainte de a fi desenat în detaliu. Observaţiile făcute înainte de eveniment permit însă o descriere destul de amănunţită: planul este circular, cu un diametru de 60 de cm., peretele cuptoruilui ridicându-se până la 20 de cm. înălţime, hornul ridicându-se încă 30 de cm., plasat asimetric spre stânga, pe un plan circular, cu diametrul de 35 de cm., separat (?) de camera de ardere printr-un "grătar", în care însă nu au putut fi văzute găuri de acces (partea conservată fiind însă mică); surprinde consistenţa şi grosimea scăzute a acestui presupus grătar. Aparent, accesul aerului cald, din camera de ardere în camera de evacuare (hornul), se făcea prin două canale laterale, aproape verticale (Pl. 4/a). Partea frontală a cuptorului era distrusă, inclusiv o parte a vetrei. În faţa gurii se afla o alveolă cu diametrul de cca. 30 de cm., plină cu cenuşă şi cărbune de lemn.

Cuptorul din L. 7, cu plan ovoidal, cu diametrul longitudinal de 70 de cm. şi cu diametrul transversal de 51 de cm. a fost distrus aproape complet de o groapă medievală, păstrându-se numai partea frontală; aceasta este însă foarte semnificativă, de o parte şi de alta a gurii peretele ridicându-se aproape vertical 45 de cm. Şi această formă exclude o închidere centrală a cupolei[39].

---

[38] Acest tip de locuinţă este de departe dominantă în Câmpia română, trimiterile bibliografice fiind în acest caz superflue. Comparaţia cu aşezările dunărene nu-şi are rostul, fiind vorba de altă organizare a spaţiului (cvasi-urbană), alt sol (nisipos sau pietros) şi altă conjunctură constructivă (peste rămăşiţele locuirii mai vechi).

[39] Cuptoare de un tip asemănător la Giuleşti (V. ZIRRA, M. TUDOR, Bucureşti I, 1954, p. 40-43), Bucureştii Noi (P. I. PANAIT, *CAB*, I, 1963, p. 106 şi următoarele), Şendreni (D. GH. TEODOR, Danubius, I, 1967, p. 130.

www.mnir.ro

Despre astfel de cuptoare cu horn s-a susţinut, probabil cu îndreptăţire, că sunt cuptoare multifuncţionale, putând servi la încălzirea hranei, la uscarea grânelor - în cazul existenţei unei tăvi mari (din care nu s-au găsit însă nici un fel de rămăşiţe), sau chiar la coacerea vaselor ceramice, pentru uz casnic, adică vas de vas[40]. În cuptorul din L. 7 au fost găsite patru pietre mari de calcar (care lipseşte din structura geologică a locului), care ar fi putut servi ca fondant la prelucrarea (secundară) a metalului, ipoteză întărită de prezenţa unor zguri de fier.

Cuptorul din L. 8 a trebuit refăcut (vezi Pl. 4/d, secţiunea prin complex, unde, în partea posterioară, o umplutură cu inventar mărunt dar similar celui din restul locuinţei, este acoperită de un strat de lut depus, care intră sub cupola cuptorului) deoarece colţul de nord al locuinţei a nimerit peste umplutura unei locuinţe de secol VII (L. 3), construcţia obişnuită prin scobire într-un colţ cruţat, de lut, nemaifiind viabilă (vezi şi Pl. 4/c-e). La acest cuptor ar fi de remarcat utilizarea pietrelor mari la baza părţii dorsale a cuptorului, cât şi gura laterală, în afara axului longitudinal. Aceste caracteristici însă nu par nimic altceva decât nişte improvizaţii, datorate stângăciei în *construirea din lut* a unui cuptor, tipul uzual fiind cel descris anterior, aşa cum rezultă şi din bibliografie.

Din *Locuinţa 5* a fost surprins numai un colţ, pe S.XVI b, la 3 metri est de L. 4, pe o lungime de 1,5 m. de-a lungul profilului de NNV. La o adâncime de numai 0,2 m.(solul suferind acolo decapări recente) s-au descoperit resturile incendiate ale unei amenajări *de suprafaţă* (numită, destul de ipotetic, "locuinţă"), respectiv chirpic ars, amestecat cu cioburi Dridu puţine şi destul de fragmentate. Prăbuşitura era perforată de M151 (infans I) din cimitirul de secol XVI. Cercetarea a fost sistată din cauza iernii şi nu a putut fi reluată în acest punct, care face parte din arealul distrus de buldozer la 6 martie 1992. Ceramica, câtă este, are similitudini numai în cea din G. 1, care, după cum vom vedea, poate fi considerată cea mai târzie. Faptul îl discutăm aici, în paragraful destinat locuinţelor, fiindcă complexul - din nefericire cercetat parţial - pare să confirme că, la finele evoluţiei culturii Dridu, locuinţelor semi-îngropate le urmează locuinţele de suprafaţă[41].

Inventarul este aproape exclusiv ceramic, în afara unor fragmente de zgură şi a unor cuie neputând aminti decât un vârf de cuţit (în L. 8) şi un fragment de plăsea de os, decorat prin incizii fine (Pl. 9/t); cantitativ, inventarul variază de la mediu (L. 4, L. 8) la foarte slab (L. 6). În legătură cu această ultimă situaţie, ar de menţionat că cele trei fragmente de borcane din L. 6 au fost găsite *în cuptor*, restul locuinţei fiind perfect lipsită de inventar, ceea ce aduce aminte de locuinţele de secol VII; întâmplător sau nu, aceste fragmente ceramice par să prezinte caracteristicile cele mai timpurii, comparativ cu restul sitului.

CUPTOARELE ÎN AER LIBER

Primul cuptor de epocă Dridu (notat *C. 2*) a fost descoperit în caseta XXIII H (sectorul B), fiind, neîndoielnic, un cuptor de pâine (Pl. 7/a-c), probabil unul dintre cele mai complete complexe de acest tip descoperite la noi în ţară[42]. Planul este cvasi-circular, diametrul longitudinal (axul gurii) fiind

[40] D. GH. TEODOR - *Teritoriul est-carpatic în veacurile V-XI*, Iaşi, 1978, p. 105-106, în special fig. 64/4, cuptorul din B.9 de la Dodeşti-Vaslui, foarte asemănător cu cel din B.4 de la Vadu Anei.

[41] M. COMŞA, Ilfov - file..., 1978, p. 114; GH. MĂNUCU-ADAMEŞTEANU, *CAB*, IV, 1992, p. 67; nu trebuie să ne aştemptăm însă ca fenomenul să fie sincron şi generalizat.

[42] Tipul acesta de complex este apoape nelipsit în aşezările cercetate integral (sau într-o măsură semnificativă) pentru culturile Ipoteşti-Cândeşti şi Dridu, deservind întotdeauna un grup de locuinţe (S. DOLINESCU-FERCHE, *Dacia N.S.*, XXXVI, 1992, câte unul pe fiecare nivel la Dulceanca IV, p. 130 şi fig. 3/2 - exemplar complet - şi p. 153, fig. 2/2; E. ZAHARIA - *Săpăturile de la Dridu*, 1967, p. 73, fig. 44; M. COMŞA - *Cultura materială veche românească (Aşezările din secolele VII-X de la Bucov-Ploieşti*, Bucureşti, 1978, p. 37-39, fig. 27 - cinci exemplare, din care unul complet.

www.mnir.ro

de 1,43 m., iar diametrul transversal de 1,55 m. Deschiderea gurii se realizează spre SV. Înălţimea interioară este de 0,43 m. Cuptorul a fost realizat prin scobire în lut, fiind complet îngropat faţă de nivelul de călcare al contemporanilor. Accesul se făcea printr-o groapă largă de 1,65 m. de la nivelul de săpare şi numai 0,95 m. la nivelul de jos (al vetrei), lungimea fiind mai mare de 1 metru (cât a fost cercetată), axul longitudinal al gropii fiind deplasat cam cu 10° faţă de axul cuptorului. Starea de conservare surprinzător de bună nu se poate explica decât prin ipoteza că agregatul ar fi fost părăsit în stare de funcţionare, dar cu intenţia de reutilizare, situaţie în care, foarte probabil, a fost umplut cu pământ, tocmai pentru a împiedeca surparea. Reutilizarea, însă, nu s-a mai produs. Rezultatul acestor precauţii este că s-a surpat doar o mică parte din zona frontală, *însă numai câţiva centimetri,* după cum se poate observa pe desenul de profil în secţiunea AB (Pl. 7/b). Nu se poate concluziona decât că cuptorul era plin cu pământ în momentul surpării; despre o umplere naturală cu pământ atâta vreme cât complexul era întreg - nu poate fi vorba. Surpătura este deci rezultatul unei tasări a pământului.

Complexul confirmă teoriile despre părăsirile temporare ale aşezărilor de tip pendul[43]. Ar mai fi de adăugat că deasupra cupolei era prăbuşită o bârnă complet arsă, lungă de 65 şi groasă de 8-9 cm, ceea ce ar sugera existenţa unui acoperiş împotriva ploii, cât şi incendierea amenajării *după* părăsire.

Complexul este foarte slab dotat cu inventar - ceea ce nu ar trebui să mire la un cuptor de pâine - puţinele cioburi Dridu fiind amestecate cu cioburi dacice, acestea mai ales în cuptor (prezenţa acestora în cuptor credem că este deja explicată), dar şi în nivelurile de umplere ale gropii de acces, rezultat al prăbuşirii pereţilor laterali, doar "podeaua" gropii furnizând informaţii clare despre utilizatorii agregatului. De asemeni, stratigrafia gropii de acces, pe profilul de vest al casetei, nu a lăsat nici un dubiu asupra apartenenţei complexului la nivelul Dridu.

Al doilea cuptor de epocă Dridu (*C. 3*) pare să fi fost unul foarte asemănător cu cel mai sus descris, însă a avut cu totul altă istorie. Iniţial a fost degajată, pe mijlocul secţiunii S. XXXIV (sector B), la 0,4-0,7 m de solul actual, un calup considerabil, constituit din cca. 10 kG. de zgură de fier şi mai multe zeci de kG. de pământ puternic ars, calup compact, foarte greu de spart, rezultat din aruncarea, la cald, a resturilor unui cuptor de redus minereu. După ridicarea acestor deşeuri a fost precizat,la -0,9 m., conturul unui cuptor cvasi-circular, cu diametrul longitudinal de 1,65 m. şi cu diametrul transversal săpat pe 1,26 m.(estimat 1,7 m.), orientat cu gura spre SSE (Pl. 6/a). Pereţii cupolei s-au păstrat pe maxim 10 cm., mai ales spre zona posterioară, fiind distruşi şi evacuaţi încă din vechime, fiindcă nu s-au găsit nici un fel de resturi (pereţii cuptorului de redus minereu erau mult deasupra, având altă consistenţă, culoare şi grosime). Spre SE a fost surprinsă groapa de acces a cuptorului, care continua în caseta XXIV A, cu formă elipsoidală, având pe axul NV-SE 1,85 m., iar pe axul SV-NE 2,04 m. Fundul gropii era uşor albiat, coborând de la 0,9 m. la 1 m. la centru, alveola fiind umplută cu cenuşă, cărbune,zgură metalică mărunţă, cioburi mărunte arse secundar, umplutură net distinctă de aceea compactă şi masivă întâlnită între 0,4 şi 0,7 m. adâncime.

Similitudinea celor două complexe - C. 2 şi C. 3 - este evidentă, în dimensiuni, plan, chiar şi în uşoara dezaxare a gropii de acces, doar orientarea fiind diferită (cu 70°). Particularităţile C. 3 ne întemeiază convingerea că complexul a avut patru faze de utilizare, după cum urmează: a) cuptor de pâine, care s-a prăbuşit şi a fost dezafectat, resturile cupolei fiind aruncate; b) utilizarea vetrei în prelucrarea secundară a metalului (fierărie), după cum atestă zgura mărunţă, dar numeroasă din cenuşar; c) groapă menajeră (umplutura de la -0,9 m. la -0,7 m.); d) utilizarea întregului complex ca groapă de deşeuri pentru activitatea

[43] de ex. GH. MĂNUCU-ADAMEŞTEANU, *CAB*, IV, 1992, p. 57.

www.mnir.ro

de reducere a fierului, după cum atestă bucăţile masive de cuptor şi zgură (similare celor găsite la C. 4, vezi infra), cât şi un fragment de tub suflant ceramic, al cărui capăt îngustat era astupat de metal.

Atribuirea culturală a complexului C. 3 este deosebit de clară, cioburi Dridu fiind găsite la toate nivelurile gropii, inclusiv panouri mai mari, puternic arse secundar, folosite în procesul de reducere ca factor refractar, aşa cum atestă foarte clar *C. 4.*

În caseta XXXIII C, în carourile 16-17 (corespondente secţiunii XXXIII), au apărut, încă din stratul arat, bucăţi mari de zgură, "lupă" de fier, chirpic masiv, puternic ars, de culoare vineţie, amestecate cu cioburi Dridu arse secundar. După îndepărtarea acestui strat au apărut fragmente de perete de cuptor - din care însă numai unul mai stătea în poziţia funcţională - a căror grosime mergea până la 0,4 m., de culoare albastru-vineţie spre interior, care era vitrificat şi cu urme metalice pe suprafaţă, şi roşu intens pe exterior. Planul complexului nu a putut fi precizat însă decât la -0,50-0,55 m., unde s-a desenat conturul *negativului* agregatului, de formă dreptunghiulară, cu lungimea de 1,85 şi lăţimea de 0,82 m., acestea reprezentând dimensiunile *interioare* ale unui cuptor de redus minereu de fier, cu orientarea laturii lungi VSV-ENE (Pl. 6/b-c). Profilul arsurii negativului cobora oblic până la -0,7 m. sub solul actual, cu fund plat,orizontal, perforat în câteva locuri chiar de către utilizatorii cuptorului, atunci când au spart cuptorul pentru recuperarea cât mai completă a metalului obţinut. În umplutura negativului s-au găsit fragmente de perete, bucăţi de zgură şi de "lupă" metalică, ceramică nisipoasă puternic arsă secundar, lemn ars mărunt şi nisip de culoare albăstrie.

Starea de conservare precară a complexului se datorează chiar tehnologiei de producere a fierului în epocă, cât şi tipului de cuptor folosit, ce nu permitea strângerea metalului rezultat decât prin distrugerea pereţilor cuptorului, care era de unică utilizare[44]. Ar putea pare surprinzător fundul plat şi orizontal, cât şi grosimea redusă a arsurii a ceea ce am numit mai devreme "negativ", notat pe desenul de la Pl. 6/b "pseudo-vatră". Am optat pentru acest termen, pentru că, în cazul constructiv şi funcţional în discuţie, pe "vatră" nu s-a produs o combustie directă.

Pentru a înţelege rămăşiţele unui astfel de complex este necesar să descriem construcţia şi funcţionalitatea unui cupter metalurgic de unică întrebuinţare[45]. Indiferent că planul este rotund (situaţia obişnuită) sau rectangular, se sapă o groapă adâncă de 0,3 - 0,4 m., care se umple cu nisip, cioburi sau alte materiale care au proprietatea de a acumula şi reda căldura, ceea ce favorizează păstrarea unei temperaturi constante şi prelungirea efectelor combustiei. În plus, nisipul are funcţie de fondant. La marginile gropii începe ridicarea pereţilor cuptorului (din lut, dar putând conţine orice material refractar), care sunt groşi (în principiu cel puţin 0,5 m.) şi uşor înclinaţi spre înăuntru, amândouă caracteristici destinate să prevină deteriorarea cuptorului în timpul procesului, având în vedere presiunea considerabilă care se formează în interior; în paralel se încarcă şarja, aşezându-se alternativ, peste tăciuni, câte un rând de minereu şi câte un rând de cărbuni (mangal sau alt combustibil). Având în vedere mărimea planului la baza cuptorului, înălţimea lui ar fi putut fi între 1,5 şi 2,5 metri, partea superioară fiind mult îngustată dar deschisă (ca un coş). La nivelul solului, cuptorul era prevăzut cu cel puţin un tub suflant, din ceramică - a şi

---

[44] Cuptoarele reutilizabile se cunosc din epocă dacică (Z. SZÉKELY, *MCA*, V, 1959, p. 231-246; E. BUJOR, L. ROŞU, RevMuz, V, 1968), romană (V. H. BAUMAN, Peuce, IX, 1984), post-romană (E. IAROSLAVSCHI, R. PETROVSZKY, Tibiscus, III, 1974, cu datare mai probabilă în sec. VI-VII), sau chiar în secolele IX-X, dar într-o zonă cu tradiţie metalurgică (Ghelar, Munţii Poiana Ruscăi - N. MAGHIAR, ŞT. OLTEANU - *Din istoria mineritului*, 1970, p. 102). Regula în epocă pare a fi însă cuptorul de unică întrebuinţare, mai puţin pretenţios (J. MARÉCHAL - *Dictionaire archéologique des techniques*, Paris, 1964, titlul *Métallurgie*, p. 622-675; E. IAROSLAVSCHI, *AMN*, XIII, 1976)

[45] Înţelegerea tipului constructiv-funcţional mi-a fost uşurată de rezultatele experimentului etno-arheologic Schmidt-Avery (tribul Haya, NV Tanzaniei - în C. RENFREW, P. BAHN - *Archaeological Theories, Methods and Practice*, London, 1991, cap. *Archaeometallurgy*, p. 296 şi următoarele, fig. de la p. 305), unde este vorba despre un cuptor de plan circular, dar cu funcţionalitate similară celui pe care îl prezentăm.

www.mnir.ro

fost găsit un fragment dintr-un astfel de tub, cu diametrul interior de 2,5 cm. (Pl. 11/*e*) -, tub care traversa peretele de lut, şi prin care se introducea aer, pentru întreţinerea şi reglarea combustiei, cu ajutorul unor foale. În principiu, aerul ar trebui să fie preîncălzit[46], de la un foc deschis, însă, în cazul dat, nu există nici o evidenţă de acest fel.

Faţă de modelul teoretic prezentat, C. 4 avea, aşa cum arată fragmentul de perete inferior care s-a conservat în poziţie funcţională, groapa cu nisip suprapusă, cel puţin pe margini, cu un capac de lut gros de 0,1 m., de formă alveolată, ceea ce ar însemna că metalul topit se strângea la centru, pe nisip[47]; după cum arată perforaţiile din fundul gropii de nisip, metalul s-a scurs şi spre latura de est a cuptorului.

Cuptoarele de redus minereu sunt destul de rare pentru această perioadă istorică, dar cele de formă rectangulară sunt rarisime, cunoscându-se numai încă un exemplar, la Epureni (jud. Vaslui), asemănător ca formă şi dimensiuni, despre care însă este descris ca având o vatră foarte groasă, ceea ce presupune un alt tip funcţional, în care s-a renunţat la groapa cu nisip[48].

GROPI

Groapa 1 (G. 1) a apărut în caseta V B, având o formă dreptunghiulară alungită, cu colţuri rotunjite, cu dimensiunile de 2,5/1,36 m., orientată N-S, cu fund uşor alveolat, la adâncimea de 0,8 m. faţă de solul actual. În partea nordică a gropii au fost găsite urme de arsură care *ar putea fi* de la un cuptor distrus, caz în care ar fi vorba de o groapă de acces. Cert este că groapa a fost folosită, cel puţin într-o a doua fază, ca groapă menajeră (?), fiind recuperate destul de multe fragmente ceramice, inclusiv două borcane întregibile de dimensiuni relativ mari. O particularitate a acestei gropi o constituie dispoziţia specială a cioburilor la nivelul superior (-0,25-0,40 m.); la acest nivel cioburile au fost aşezate pe cant ("în picioare"), configurând un cerc destul de imperfect (sau un patrulater cu laturile mult rotunjite) cu raza de circa un metru. O astfel de dispoziţie nu poate fi întâmplătoare, ci în legătură cu o practică rituală pe care nu o cunoaştem. Cu titlu de curiozitate, semnalăm că în S. XVI s-a descoperit o groapă (G. 14) în care, asemănător, cioburile erau aşezate pe cant, configurând un cerc, la partea superioară a umpluturii, complex care însă aparţine evului mediu dezvoltat, respectiv sfârşitului de secol XV sau secolului al XVI-lea.

Groapa 2 (G. 2) a apărut la capătul inferior al secţiunilor XV şi XVI b, în carourile 1-2, la numai câţiva metri mai jos (spre sud-vest) de L. 4; puţinul material ceramic recuperat pare să indice însă

---

[46] Aerul preîncălzit la 600° C, tirajul foarte bun (pe 8 guri de suflare), proprietăţile termice ale materialului de construcţie (pământ de muşuroi armat cu zgură) şi proprietăţile de fondant ale carburantului (mangal de trestie) au permis metalurgiştilor Haya să obţină oţel carbon mediu cu aproape două milenii înaintea europenilor, folosind un furnal asemănător celui descris aici (RENFREW - BAHN, *Archaeological*. .., p. 305).

[47] În majoritatea cazurilor, cuptoarele de redus minereu sunt adâncite la mijloc, pentru a strânge tot metalul topit. La construcţiile mai sofisticate există o cameră (groapă) inferioară, în acelaşi scop, sau canale de scurgere spre exterior (la furnalele făcute în pantă). Constructorul de la Vadu Anei a folosit o altă soluţie, cu o cuvă alveolată, deschisă la mijloc, deasupra gropii de nisip. Nisipul ca factor refractar şi fondant este atestat şi la Hlincea (sec. XIII-XIV, N. MAGHIAR, ŞT. OLTEANU, *Istoria*..., 1970, p. 106) şi Fedeşti (G. COMAN, în *Danubius* 4, 1980, 161-184).

[48] În ciuda similitudinii de plan (1,35 / 0,6 m), funcţionalitatea şi sistemul constructiv par a fi diferite (D. Gh. TEODOR - ArhMold, XI, 1979, p. 148). Furnalele dreptunghiulare sunt cunoscute în Basarabia, însă pentru cultura Cerneahov (informaţie I. TELNOV, Institutul de Arheologie Chişinău - căruia îi mulţumesc pentru amabilitate), sunt însă foarte numeroase în Polonia de sud (K. BIELENIN, *ArchPolona*, X, 1968), pentru chiar perioada în discuţie. Nu există însă nici cel mai mic indiciu al prezenţei unei populaţii nordice la Vadu Anei, între mijloacele de expresie decorativă ale celor două zone existând diferenţe mari (decor ştanţat, realizat cu rotiţe ş. a., A. BUKO - *Ceramika Wczesnopolska*, Wrocław, 1990, fig. 55). În Danemarca, tipul de cuptor metalurgic cu groapă este foarte bine cunoscut, fiind descoperite 5000 (!) de piese, datate între secolele I şi VII; nu există descoperiri, însă, pentru secolele VII-X, deci tipul funcţional utilizat nu este cunoscut (Olfert VOSS, *Iron Smelting*,, în *Digging into the past*, ed. S. HVASS şi B. STORGAARD, Aarhus, 1993, p. 206-209).

www.mnir.ro

contemporaneitatea cu locuinţa de suprafaţă (L. 5), aflându-se deci la circa 10 metri VSV de aceasta. Numele de "groapă" este întrucâtva impropriu, neexistând semne clare că ar s-ar fi făcut o amenajare în acest sens, deci că purtătorii culturii Dridu ar fi săpat groapa (Pl. 7/e). Complexul stă deasupra şi pe centrul unui complex dacic, o groapă rotundă, cu diametrul de 3,5 metri, cu un profil asemănător unei farfurii, cu adâncitură la centru. Stratul de cultură Dridu, care coboară de la cele două locuinţe spre apă, pe o grosime de 0,1-0,15 m., se alveolează în dreptul complexului dacic, coborând la mijloc până la -0,45 m. Doar spre ENE - adică în partea mai înaltă a reliefului pe care se aşează complexul - profilul coboară 0,25 m., amintind de profilul unei gropi sau chiar al unei locuinţe puţin adâncite. Complexul este dificil de interpretat. Nu este o groapă, în accepţiunea obişnuită, iar planul rotund şi profilul fac aproape imposibilă interpretarea ca locuinţă; la limită, ar putea fi planul unei iurte, dar inventarul sărac nu oferă indicii suplimentare, lipsind obiectele tipice pentru populaţiile semi-nomade, cum ar fi găleţile (cazanele) de lut. În lipsa unei evidenţe, am inclus complexul categoriei gropilor, în primul rând datorită unui complex similar (G. 3), care oferă mai multă certitudine asupra funcţionalităţii. Mai rămâne de observat că suprapunerea de plan, peste un complex La Téne, nu este un lucru foarte rar la Vadu Anei, inclusiv pentru complexe ale evului mediu târziu (de pildă pe S. VII a , pe S. VII b şi pe S.XVIII a).

Groapa 3 a apărut în secţiunea XXXIII, în carourile 10-12, şi în caseta XXXIII A. Asemănător, complexul suprapune aproape perfect un complex dacic mare, de această dată o locuinţă semi-îngropată, perforată parţial şi de două mici gropi, coborâte din acelaşi strat antic. Complexul Dridu depăşeşte puţin latura de SV a locuinţei dacice, având o formă aproximativ rotundă, cu diametrul de 4 metri. Profilul gropii Dridu coboară din stratul arat, are un profil conic obtuz, mai accentuat la mijloc (profil în acoladă pe care l-am mai observat, de pildă, la umplutura superioară a L. 4), adâncimea maximă fiind de 0,75 m. - sub stratul arat - aşa cum se vede în Planşa 7/d. În special fundul gropii era plin de chirpic şi lemn ars, complexul având funcţie menajeră, din umplutură recoltându-se materialul ceramic cel mai bogat. Din partea inferioară a umpluturii a fost recuperat şi un vârf de săgeată triunghiular, care se poate data în secolele IX-X. O posibilă interpretare este că locuitorii evului mediu timpuriu nu au făcut o groapă, ci au folosit o alveolă existentă în teren, pe care eventual au adâncit-o, pentru a-şi arunca deşeurile menajere. Concluzia este valabilă şi pentru G. 2.

O consecinţă a unei asemenea ipoteze este concluzia că între secolul I şi sfârşitul secolului al X-lea locuirea în zonă a fost sporadică, iar terenul nu a avut funcţie agricolă (lucrările agricole ar fi produs, destul de repede, nivelarea). O asemenea explicaţie nu mai rezistă observaţiei că şi unele gropi medievale târzii suprapun central (centrat) gropi dacice. Alte explicaţii sunt însă mai mult de domeniul fanteziei; chiar şi aşa, ele trebuie luate în seamă, în absenţa unor explicaţii controlabile. Desigur, e mai uşor de săpat într-o umplutură menajeră, decât în pământ compact. Scopurile pentru care se făceau astfel de gropi putea fi diverse, inclusiv magice, dar mijlocul de a repera poziţia exactă a unei gropi antice era unul singur, radiestezia, pe modelul bine-cunoscut al căutătorilor de apă (fântânarii).

CERAMICA

Ceramica reprezintă cvasi-totalitatea inventarului recuperat din complexele "Dridu". Ea este singura în măsură să ofere o idee, fie şi imperfectă, despre cronologia aşezării.

Din dorinţa de a descrie cât mai obiectiv ceramica de la Vadu Anei, am alcătuit o bază de date care cuprinde informaţii despre fiecare fragment ceramic, din fiecare complex. Nu este necesar şi nici posibil să public această bază în integralitatea ei, cu toate variantele de studiu combinatoriu, în

www.mnir.ro

primul rând datorită volumului mare. Am alcătuit, în schimb, patru tabele concluzive, referitoare la decor (Tabelul 1, vezi infra), profilul buzei (Tabelele 2 şi 3), informaţii morfologice minime (diametrul la buză şi la bază) cât şi informaţii despre calitatea pastei, a arderii şi grosimea relativă a fragmentelor (Tabelul 4). Nu am aplicat sistemul Compas, ca pentru lotul ceramic din secolul al VII-lea, în primul rând fiindcă proporţia de fragmente desenate este prea mică în massa totală pentru a fi reprezentativă (ilustraţia încearcă de fapt să ilustreze *diversitatea*, nu aspectele cele mai tipice ale complexelor), iar în al doilea rând fiindcă, deocamdată, nu am o bază de date comparativă pentru alte situri ale culturii Dridu, cifrele fiind în acest caz nerelevante.

Deşi soluţia aleasă stă mai mult sub semnul improvizaţiei - nu există o sistemă, sau cod, al ceramicii de factură Dridu (forme, decor, pastă, ardere, ş.a.) - am încercat să sistematizez materialul de aşa manieră încât, în condiţia existenţei unor rapoarte similare şi cât de cât compatibile, comparaţia să fie posibilă, în speranţa că va fi şi benefică.

Au fost alese cinci "complexe-martor" (G. 3, L. 8, C. 3, L. 4, G. 1), selecţionate atât pentru că posedă un inventar ceramic suficient de mare pentru a răspunde unor criterii minime de comparaţie statistică, cât şi pentru că sunt cercetate integral (G. 1, G. 3, C. 3) sau în proporţie de peste 90% (L. 4, L. 8). Complexele au fost aşezate într-o presupusă ordine cronologică, pentru a obţine o idee, fie şi relativă, asupra evoluţiei unor caracteristici. Ordinea aleasă este rezultatul principiului minimei contradicţii (pe reprezentarea grafică). Desigur, este probabil ca unele complexe să fie strict contemporane, ceea ce nu este exclus în cazul G .3, L. 8 şi C. 3, în ciuda unor diferenţe, care pot fi produsul unei variabilităţi individuale fireşti.

Tabelul 1 prezintă, schematic, speciile de decor întâlnite pe fragmente din grupa ceramică A (ceramică nisipoasă, striată) şi grupa ceramică B (ceramică fină, decorată cu linii lustruite)[49]. La grupa A decorul cu benzi continue orizontale nu lipseşte de pe nici un exemplar de panou inferior, fiind trasat până la 4-6 cm. de bază. Uneori, acest decor se descompune în "portative", în special pe panouri inferioare şi în complexul mai târziu (G. 1); execuţia în general neglijentă a decorului în această fază nu permite o apreciere obiectivă dacă "portativele" sunt rezultatul unei intenţii (opţiuni estetice).

Vasele din grupa A decorate exclusiv cu linii orizontale nu reprezintă, în ansamblul sitului, nici o cincime. Celelalte vase au o a doua temă decorativă, tot incizată, aşezată în general pe umăr. Excepţia o reprezintă decorul în "ochi" (specia *kb*), care coboară şi pe jumătatea inferioară a corpului; în două cazuri acest lucru se întâmplă şi cu o specie înrudită, cu mai multe benzi în val care nu se suprapun (*fb*). De aceea, schema decorativă din tabel ilustrează jumătatea superioară a corpului. Schemele, prin natura lor, nu pot surprinde *calitatea* execuţiei; aceasta este dependentă, firesţe, de calitatea pastei, fiindcă o incizie adâncă şi egală nu este posibilă într-o pastă care cuprinde pietricele (v. Tabelul 4). Pentru a avea totuşi un termen de referinţă, menţionez că ceramica de la Vadu Anei este relativ inferioară calitativ (pastă, decor) celei de la Dridu, pe care am văzut-o în depozitele Muzeului Naţional de Istorie României.

Graficele sunt menite să pună în evidenţă un eventual vector cronologic şi cultural. Sigur, atunci când o anumită specie decorativă este reprezentată numai de câteva exemplare, risipite în câteva complexe, graficul este în sine irelevant pentru evoluţia complexelor de la Vadu Anei, dar ar putea fi relevant prin comparaţie cu alte situri. Există însă specii decorative cu o prezenţă suficient de mare pentru a permite observaţii interesante. Un caz este striul pe tot corpul (*b*), fiind evidenţiabilă absenţa din complexul cel mai târziu (G. 1).

---

[49] Clasificarea este folosită de lucrări de referinţă (R. FLORESCU, în *Capidava*, 1978, p. 162; E. ZAHARIA, *...Dridu*, 1967; P. DIACONU, D. VRÂNCEANU, *Păcuiul lui Soare, I*, 1972, p. 71-89.

www.mnir.ro

Cea mai bine reprezentată specie decorativă este cea cu bandă în val pe umăr, suprapusă parţial sau complet striurilor orizontale (*db* - 37,3%). Surprinde, aici, procentul foarte scăzut din L. 8. Dacă însă luăm în calcul şi speciile decorative înrudite şi derivate (*eb, efb, fb*), vom obţine un grafic relativ echilibrat, care arată că valul pe umăr este caracteristic pentru tot situl, inclusiv pentru L. 8. Pe de altă parte, absenţa derivatelor (*eb, efb, fb*) în G. 1 ar putea fi un semnal cronologic de reţinut.

Cel mai interesant grafic este însă *kb*, care indică o propensiune deosebită a decorului în "ochi", pentru perioada finală a evoluţiei sitului. Banda în val cu "creastă", cu vârf frânt (*dlb, lkb, mb*), denumită uneori şi "ghirlandă", pare o rezultantă a execuţiei tot mai neglijente, ceea ce face ca, pe exemplare concrete, valul să aibă înălţime diferită şi pas diferit, fie în aceeaşi trăsătură, fie pe valuri succesive cu aspect diferit. Specia *nb* s-a întîlnit numai pe două fragmente ceramice, fiind greu de spus dacă reprezintă degenerarea benzii orizontale sau a banzii oblice scurte (*q*).

Seriile oblice de împunsături cu pieptenele (*p*), rar întâlnite, dar prezente în toate complexele-martor, formează într-un caz "căpriori", numite uneori şi "paranteze unghiulare". Şirul de alveole pe umăr (*o*) se întâlneşte, sporadic, în complexele mai timpurii (L. 8) sau mai târzii (L. 4, G. 1). În schimb, benzile oblice scurte ("fascii" - *q*) par să caracterizeze numai complexele mai timpurii (L. 8, G. 3); într-un caz, acestea se asociază cu şirul de alveole pe umăr. Menţionez că fasciile lungi, desfăşurate pe toată jumătatea superioară a corpului sau mai mult, lipsesc, ca şi variantele în friză continuă, în jurul corpului, sau cele întretăiate rombic, sau organizate pe mai multe registre, aşa cum se întâlnesc la Capidava sau la Dridu, în complexe de secol X.

TABELUL 1. Clasificarea decorului în cele cinci complexe-martor (orizontul cultural Dridu)

Specii decor (%) \ Complexe	G. 3	L. 8	C. 3	L. 4	G. 1	TOTAL SIT	GRAFICE
b	21.2	18.9	35.7	20.0		17.8	
bcb			7.1		4.0	2.5	
bdb	6.1	6.2				2.5	
db	42.4	6.2	14.3	32.0	27.3	37.3	

www.mnir.ro

e(e)b	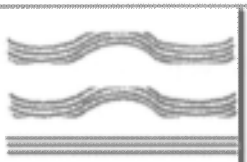	*	6.2	7.1	8.0		1.7	
efb	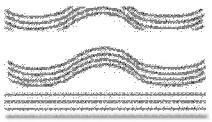	3.0					0.8	
fb	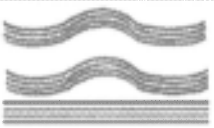	6.1	12.5				1.7	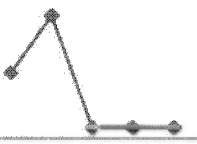
gb	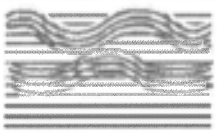	3.0					1.7	
hb	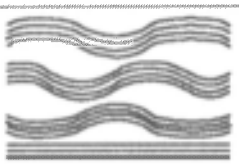	*			8.0		0.8	
ib	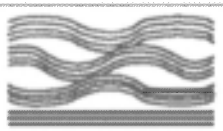				4.0		1.7	
jdb	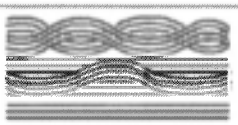						0.8	
kb	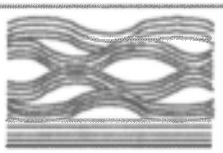	6.1	12.5	14.3	12.0	52.4	10.2	
dlb	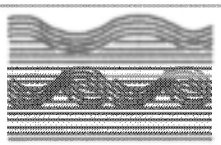		6.2				0.8	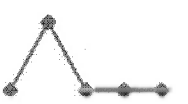

www.mnir.ro

lkb	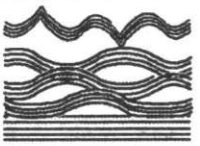	*				4.0	1.7	
mb	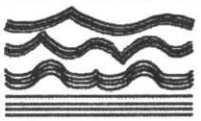				4.0		0.8	
n(b)						4.0	1.7	
ob	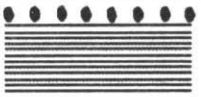		6.2		8.0	4.0	4.2	
pb	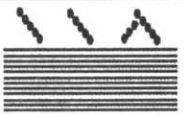	3.0	6.2	14.3	4.0	4.0	5.9	
(o)qb	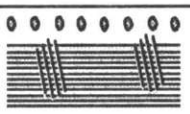	9.1	18.9				5.1	
rb				7.1			0.8	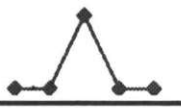
	număr piese grupa ceramică A	**33**	**17**	**14**	**25**	**21**	**118**	
v(u)	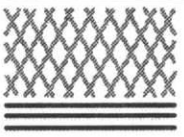	33.3	pre-zent, fără	50	75	tip	6	
vu'	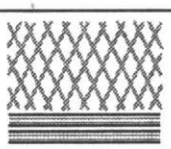		frag-men-		25	cera-mic	1	
w	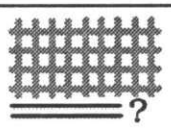	16.7	te deco-			ab-sent	1	

www.mnir.ro

y(u)		50.0	rate	50			6	
	număr piese grupa B	**6**	**0**	**2**	**4**	**0**	**15**	

*Notă: au fost luate în calculul statistic numai fragmentele de buză-umăr; * arată că respectivul decor există pe cel puţin un parou de vas (fără buză).*

În ce priveşte grupa ceramică B (fină) este de remarcat, în primul rând, absenţa totală a ei din G. 1. În L. 8 au fost găsite câteva fragmente, dar nici unul nu provenea din zona unde se aplică decorul: lustrul - de pe umăr până pe diametrul maxim, încheiat cu două la cinci caneluri superficiale sau striuri adânci. Deşi numărul pieselor decorate este prea mic pentru a specula, putem totuşi observa că reţeaua vertical-orizontală ("tabla de şah" - *w*) şi liniile oblice (*y*) se întâlnesc numai în complexe mai timpurii (C. 3, G. 3).

Tabelul 2 prezintă analitic repartiţia diverselor tipuri de buze funcţie de trei caracteristici: grosime (îngroşată, neîngroşată, subţiată, întoarsă colac), modelare (rotunjită, teşită, şănţuită, cu "cioc") şi răsfrângere (deloc, puţin, mult, foarte mult). S-a făcut distincţie între o buză foarte mult răsfrântă (XXD) şi modelarea cu "cioc" (XFX), situaţie în care nu toată buza este arcuită, acea excrescenţă răsfrântă putându-se aplica şi la o buză puţin răsfrântă (de ex. AFB, în tabelul 3).

În privinţa grosimii (OXX), remarcăm o creştere a buzelor îngroşate (AXX) şi o descreştere a celor subţiate (CXX) şi a celor "colac" (DXX).

În privinţa modelării (XOX), dacă buzele mai mult rotunjite (XAX, XBX) caracterizează - dar în proporţii diferite - toate complexele, buza mai mult sau mai puţin şănţuită (XEX, XDX) se întâlneşte numai în G. 1, şi încă în proporţii semnificative.

TABELUL 2. Clasificarea buzelor după grosime (OXX), modelare (XOX) şi răsfrângere (XXO)
- lotul cultural Dridu -

Specii (%) Complexe		G. 3	L. 8	C. 3	L. 4	G1	ILUSTRARE GRAFICĂ
AXX		21.2	16.7	22.2	34.8	43.8	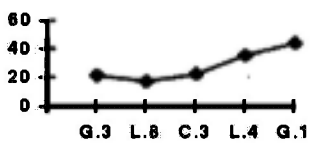
BXX		54.5	33.3	11.1	39.1	31.3	
CXX		24.4	16.7	44.4	21.1	25.0	

www.mnir.ro

DXX			33.3	22.2	10.5		
XAX		45.5	16.7	55.0	30.4	12.5	
XBX XB'X	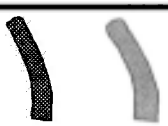	33.3	66.7	22.2	34.8	25.5	
XCX		12.1					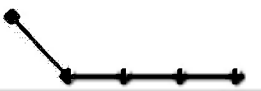
XDX						25	
XEX						37.5	
XFX			16.7	22.2	21.7	12.5	
XXA	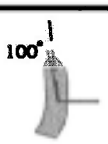				8.7		
XXB		84.4	83.3	55.5	17.4	37.5	
XXC		3.0	8.9	44.4	69.6	62.5	
XXD	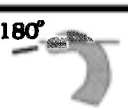	12.1	8.9				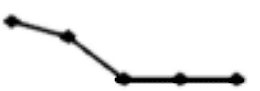

www.mnir.ro

Răsfrângerea mică a buzelor (XXB) caracterizează complexele mai timpurii, iar răsfrângerea pronunţată (XXC) caracterizează mai mult complexele târzii. Buzele foarte răsfrânte (XXD) sunt nu numai puţine, dar practic şi foarte asemănătoare cu cele de tip XXC, echilibrând oarecum graficul anterior.

Tabelul 3 prezintă o clasificare a buzelor de vas în concretitudinea lor. În tabel nu figurează toate profilele găsite, variabilitatea fiind foarte mare, ci doar acele specii care sunt caracteristice pentru cel puţin unul dintre complexele martor. După cum se poate vedea, adeseori o specie caracteristică într-un complex lipseşte cu totul din celelalte. Tabelul 3 este icoana unei direcţii de cercetare înfundate, diversitatea formelor concrete făcând aproape imposibilă o clasificare şi spulberând tentativele de comparaţie.

TABELUL 3. Profilele cele mai caracteristice
(cumulând factorii de grosime, modelare şi răsfrângere).

Complexe / Specii (%)	C. 3	L. 8	G. 3	L. 4	G. 1	total sit (%)
AAB	11.1		**9.1**		6.3	4.6%
AAC				**13**		2.3%
ABB		**16.7**	6.1			6.2% - AB'B (cu o muchie)- 1 ex.(=0.8%)
ABC	11.1			**17.4**	6.3	4.6% - AB'C (cu o muchie) - 1 ex.
AEC					**18.8**	2.3% - 1 ex. în "S"
AFB					**12.5**	1.5%
BAB	11.1		**12.2**			9.2% - 1 ex. în "S"
BBB		**25**	**12.2**			12.3% - AB'B (cu o muchie)- 2 ex.

www.mnir.ro

BBC					**13**	6.3	3.8% - BB'C (cu o muchie) - 3 ex.
BEC						**18.8**	2.3%
CAB				**9.1**	4.3	6.3	8.5%
CDB				3.0		**12.5**	2.3% - 1 ex. uşor în "S"
CFC	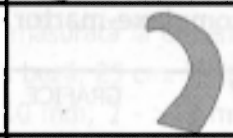	**22.2**			4.3		3.1%
DAB	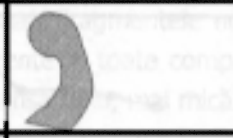	**22.2**	8.8		4.3		4.6%
DBB			**16.7**		4.3		2.3%

Notă: Cifrele îngroşate reprezintă prezenţa caracteristică într-unul dintre complexele-martor, celelalte arată prezenţa aceluiaşi tip în celelalte complexe; în chenar - singura coincidenţă de specie caracteristică.

Tabelul 4 (infra) strânge date de naturi diferite. Remarcăm întâi o tendinţă de creştere a diametrului la bază, ca şi creşterea diferenţei între cele două diametre.

Calitatea pastei a fost apreciată, pentru fiecare vas (fragment) în parte, cu note de la 5 la 1, astfel:

5 - foarte bună (numai nisip foarte fin);

4 - bună (nisip cu bobul mare, eventual pietricele mici şi rare);

3 - mediocră (pietricele relativ multe în compoziţie);

2 - slabă (pietricele multe, eventual mai mari de 4 mm. pe una din dimensiuni);

1 - foarte slabă (pietre, impurităţi, frământare insuficientă).

Evoluţia pe complexe poate să nu pară semnificativă, decât dacă nu uităm că sunt medii. Aici ar fi de adăugat că cvasi-totalitatea fragmentelor conţin mică în pastă, mica fiind conţinută în nisipurile locale. Pe unele fragmente se pot observa vinişoare mai întunecate, datorate unui adaos de vegetale în pastă. Deşi am prelevat date referitor la prezenţa vegetalelor în pastă, nu am considerat oportună publicarea datelor, diferenţa dintre "prezent" şi "absent" fiind uneori discutabilă. Oricum, pasta cu urme vegetale se întâlneşte între o şesime şi o pătrime dintre fragmentele ceramice, urcând până la o treime în G. 1. Aceste vegetale nu sunt în nici un exemplar în cantităţi mari şi nu

www.mnir.ro

particularizează aceste exemplare ca ardere, consistenţă şi aspect general. Ar mai fi de remarcat două fragmente nisipoase caolinoide, decorate cu striuri distanţate (făcute cu bățul - în G. 3) şi un panou inferior de caolin, nedecorat (în L. 8), precum şi câteva fragmente care par să conţină un ocru roz închis (în G. 3, dar şi în L. 10), toate acestea reprezentând importuri de la Dunăre[50].

Calitatea arderii a fost notată de la 5 la 1, după cum urmează:

5 - foarte bună (oxidantă, completă, spărtura ciobului având aceeaşi nuanţă ca suprafaţa);

4 - bună (spărtura ciobului este în general cenuşiu-deschis; ciobul este sonor la ciocănire);

3 - mediocră (suprafaţa este coaptă oxidant, dar spărtura este negricioasă; sonoritate slabă, joasă);

2 - slabă (spărtura este neagră, suprafaţa este arsă inegal, pasta este relativ sfărâmicioasă);

1 - foarte slabă (coacere superficială, culoare incertă, pastă friabilă)[51].

TABELUL 4. Alte caracteristici comparate ale celor cinci complexe-martor

Caracteristică (medii)	G. 3	L. 8	C. 3	L. 4	G. 1	GRAFICE
diametru la buză (cm.)	16.5	17.2	17.6	17.2	19.7	
diametru la bază (cm.)	12.2	(12)	11.3	10.4	11.4	
raport diametru buză/bază	1.35	1.43	1.56	1.66	1.73	
calitatea pastei (scală 5-1): de la *5* - foarte bună - la *1* - foarte proastă grupa A	3.5	3.9	4.0	3.6	3.5	
calitatea arderii (scală 5-1) de la *5* - foarte bună - la *1* - foarte proastă grupa B	3.3	3.7	3.5	3.6	3.9	
grosimea relativă (scală 5-1) de la *5* - foarte mică- la *1* - foarte mare grupa A	3.2	3.6	3.4	3.4	3.5	

[50] Specia ocru-roz are corespondent în grupa *II a* de la Dinogetia (M. COMŞA, în *Dinogetia*, 1967, p. 154), specia cu humă alburie a fost încadrată în aceeaşi grupă, iar caolinul curat provine probabil din zona Cernavodă (R. FLORESCU, în *Capidava*, 1958, p. 163). O periegheză efectuată înaintea trimiterii la tipar (iulie 2000) pe braţul Borcea mi-a arătat că respectiva categorie de material este frecventă pe suprafeţe mari, la Dunărea de Jos.

[51] Scala este una teoretică; la Vadu Anei nu am notat nici un fragment cu *1*, nici pentru calitatea pastei, nici pentru calitatea arderii.

www.mnir.ro

ceramică lustruită din total ceramică (procente)	9.2	8.3	36.8	17.9	0	
din care (%):						
cenuşie	10		14.3	66.7		fără grafice (baza statistică foarte redusă)
cenuşiu-negricioasă	60		28.6	22.2		
gălbui-roşiatică	20		57.1			
galbenă	10	100		11.1		

Privind graficele, constatăm un fenomen care poate să pară paradoxal, dar care nu are defapt nimic contradictoriu: spre sfârşitul evoluţiei aşezării de la Vadu Anei calitatea pastei este în scădere, dar calitatea arderii vaselor este în progres.

Grosimea relativă a peretelui vasului a fost apreciată pe aceeaşi scală de la 5 la 1, corelând grosimea măsurată la dimensiunile prezumate ale vasului. Astfel, pentru un vas de dimensiuni medii (18 cm. la buză, 25 cm. înălţime probabilă), punctajele sunt următoarele: *5* - 4 mm; *4* - 6 mm; *3* - 8 mm; *2* - 10 mm; *1* - >12 mm. Pentru fragmente de la vase mici sau mari cifrele au fost reevaluate proporţional. Fragmentele notate cu 5 sau cu 2 constituie o raritate pentru grupa ceramică A, însă sunt prezente în toate complexele-martor. Grosimea pereţilor ceramicii din grupa A de la Vadu Anei pare, pe ansamblu, mai mică decât în siturile din zona Bucureştiului sau decât la Dridu.

Ceramica din grupa ceramică B este prea puţină pentru a face observaţii sigure asupra evoluţiilor. Calitatea pastei nu este, în general, cea mai bună, conţinând destul de mult nisip, chiar dacă foarte fin cernut. Arderea este bună, dar nu totdeauna spărtura are aceeaşi nuanţă ca suprafaţa, putând fi mai desthisă sau mai închisă. Cel puţin aparent, vasele cenuşii-negricioase sunt din ce în ce mai puţin preferate, în defavoarea celor cenuşiu-deschis. iar vasele gălbui-roşiatice dispar. Ceramica fină galbenă este prezentă numai prin câteva fragmente mici, dar e de găsit atât în complexe timpurii (G. 3, L. 8), cât şi în cele mai târzii (L. 4)[52]. Repet, ceramica lustruită lipseşte complet din G. 1. Este aici de amintit cazul locuinţei 10, din care s-a recuperat ceramică fină de factură diversificată (Pl. 12/*f, g, i, j*), inclusiv o oală cu ansă, roşie, cu decor lustruit în reţea[53]. Aceste fragmente de oale lustruite reprezintă jumătate din inventarul recuperat al locuinţei, care însă nu a fost săpată decât într-o proporţie de aproximativ o pătrime (Pl. 5).

Încercările de a pune în evidenţă asocieri preferenţiale între anume tipuri de buze şi anume specii de decor nu a ptodus rezultate notabile, cu excepţia asocierii buză şănţuită - decor în "ochi", pentru G. 1. Aceste vase dau de altfel particularitate complexului, care, prin inventarul său ceramic, este interesant şi poate da unele indicaţii asupra limitei ante-quem a aşezării. Ceramica din G. 1 se mai distinge prin faptul că este lucrată pe o roată mai bună; într-un caz, chiar, se văd urmele sforii cu care a fost desprins vasul de pe roată. Fundurile vaselor sunt mai subţiri şi tind să se arcuiască (Pl. 12/*p, q, s*; 9/*s*), subzistând însă, ca

[52] Caracteristicile inventarului din L. 4 amintesc complexele de la Şendreni, datate la sfârşitul primei treimi a sec. XI: borcane din grupa A cu buza răsfrântă, umeri înalţi, cu fund îngust, cu ştampile puţine; ceramică din grupa B cenuşie, fragmente gălbui, dar nu şi roşii/roz (D. GH. TEODOR, Danubius, I, 1967, p. 129-135).

[53] Structurarea inventarului din B.10 evocă L. 1 de la Băneasa-Sat (M. CONSTANTINIU, P. I. PANAIT, *CAB*, II, 1965, p. 98 şi următoarele), unde mai mult de o treime din inventar este reprezentat de ceramică lustruită, din care majoritatea rnşie, cu şi fără anse. Astfel de situaţii sunt interesante mai ales prin prisma absenţei ceramicii lustruite roşii în situl de la Dridu. Acesta ar fi un argument în favoarea datării sitului eponim al culturii cel mai târziu până la sfârşitul sec. al X-lea. În periegheza amintită şi la nota 50 am găsit un vas întreg, cu morfologia tipică a unui vas cenuşiu lustruit (cu două anse), realizat însă din pastă nisipoasă (fără caolin), cu ardere oxidantă. După ştiinţa mea acest vas este deocamdată unicat şi este important fiindcă descrie degradarea speciei "de lux".

www.mnir.ro

excepţie, exemplare cu aspect primitiv (Pl. 12/*r*). Mărcile de olar lipsesc în G. 1. O altă particularitate o reprezintă cele două fragmente de căştron (PL. 9/*r* şi *s*), formă inexistentă în celelalte complexe. Fragmentul de la Pl. 9/*r a* are o analogie foarte bună la Păcuiul lui Soare[54], unde aparţine grupei II d (jumătatea sec. al XI-lea), în timp ce profilul recurbat al fragmentului de la Pl. 9/*s* poate sugera înrudiri cu grupa II c (cu aceeaşi datare)[55]. Analogii morfologice se pot găsi şi la Dinogeţia[56]. Toate caracteristicile enunţate recomandă o datare târzie şi puţin obişnuită în Câmpia Română, în secolul XI, probabil la jumătatea acestuia[57]. O asemenea datare nu ar trebui să contrarieze, fiindcă nu contrazice părerea unanim acceptată a diluării factorului băştinaş în câmpia de la nordul Dunării, în secolul respectiv[58]. Din contră, o confirmă. Un singur alt complex pare să fie contemporan cu G. 1. Este vorba despre L. 5, locuinţă de suprafaţă, care, cum am mai spus, a fost cercetată parţial, din motive independente de voinţa colectivului de arheologi. De pe chirpicul ars al acesteia s-a recuperat un fragment (Pl. 9/*n*) care nu are analogii apropiate decât în inventarul G. 1 (compară cu Pl. 9/*f*) respectiv profilul şi decorul principal, benzi striate sinusoide suprapuse, formând "ochi"; elementul decorativ secundar, banda împletită, are analogii - rare - şi în alte complexe (Pl. 9/*q*, respectiv din L. 4). Un fragment ceramic asemănător s-a găsit în stratul arheologic din caseta V A, deci între cele două complexe (L. 5, pe S. XVI b şi G. 1, în caseta V B, vezi planul general de la Pl. 1), ceea ce conturează ipoteza că flancul nordic al aşezării a fost ocupat cel mai târziu. O altă piesă ceramică din complex (Pl. 9/*j*) ilustrează unul din aspectele din complexele considerate aici ca târzii, piesă cu profil neobişnuit (diametrul la gură este aproape egal cu diametrul maxim) şi cu un element ornamentic rar, pentru această perioadă - alveolele pe gât, compoziţie a pastei grosolană, toate elemente de caracterizare primitivă, probabil o influenţă răsăriteană recentă. Este un fapt constatat pe mai multe şantiere pilot ale epocii[59], că în etapa finală de evoluţie a culturii Dridu (care poate fi numită, începând cu secolul XI - post-Dridu) unele elemente morfologice şi decorative le continuă pe cele anterioare, chiar pe o linie ascendentă, dar, în paralel, pătrund elemente disonante, cu aspect şi tehnologie primitive.

Cu titlu de probabilitate se poate include în categoria complexelor din ultima generaţie şi G. 2, pentru care pledează doar factura generală a pastei şi arderii.

Celelalte complexe-martor (G. 3, L. 8, C. 3, L. 4) au multe în comun: ceramică fină-lustruită puţină, câteva mărci de olar (una în G. 3 şi două în L. 4, v. Pl. 12/*k, l, m*), un spectru ornamental comun, profile de buză asemănătoare. Există însă şi lucruri pe care statistica nu le potea surprinde. Buzele cu profil întors în formă de "cioc" (nefiind vorba despre cioc de turnare, firește!) din perioada mai timpurie (Pl. 10/*c, j, l*) îşi relevă proveniența din buza întoarsă şi lipită "colac"[60] (ilustrată la Pl. 10/*d*). Aceleaşi buze, în complexele mai târzii, sunt arcuite mai larg (Pl. 9/*g, j, m, o*). Capătul acestei evoluţii se întâlneşte în G. 1, cu buza trasă drept spre afară, sub un unghi de 45°-55° (Pl. 9/*a, b, d*). Şi alte detalii, prezentate pe larg mai sus, indică o factură mai evoluată a inventarului din L. 4, deci o

---

54 R. HARHOIU, în *Păcuiul lui Soare, I*, 1972, figura 28/13.

55 idem, figura 28/7, 9.

56 R. FLORESCU, în *Capidava*, 1958, figura 111/3, castron din grupa IV *a*.

57 Nu este însă prima oară când se face o datare la jumătatea sec. XI pentru acest areal geografic (GH. MĂNUCU ADAMEŞTEANU, *CAB*, IV, p. 64-74 - puţin probabil pentru Băneasa-Sat). Ceea ce nu înseamnă că această datare este sigură. Deocamdată discutăm în termeni conjuncturali şi nu se zăreşte capătul tunelului.

58 Pentru contextul istoric şi arheologic al epocii, P. DIACONU - *Les Petchénègues au Bas-Danube*, Bucureşti, 1970; idem - *Les Coumans au Bas-Danube*, Bucureşti, 1978.

59 de exemplu P. Diaconu....., Păcuiul lui Soare, I; ....Dinogetia; passim.

60 M. CONSTANTINIU, P. I. PANAIT, *CAB*, II, 1965, p. 134, denumesc această buză a cărui profil se întoarce ca un cioc de pasăre - *buză "melc"I*. Termenul ar putea fi bun, dacă ar fi şi sugestiv. Oricum, autorii împărtăşesc ideea că buza "melc" provine din cea întoarsă şi lipită "colac". În privinţa terminologiei, în locul căutării sterile a unor metafore fericite, aş prefera expresiile aride, dar neduplicitare, de genul "buză tip XFX". Condiţia este însă, din nou, existenţa unui cod recunoscut de toată lumea.

www.mnir.ro

datare mai târzie. Aplicarea mai multor valuri pe umăr, uneori foarte late, coborând până sub diametrul maxim (Pl. 11/*b, c, h, i*) ilustrează la complexele din zona sudică a şantierului (G. 3, L. 8, C. 3) o legătură cu tradiţii de la începuturile culturii Dridu, iar unele profile sugerează ceramica slavă arhaică (de ex. Pl. 11/*h*). Asemenea exemplare sunt doar nişte reminiscenţe, de altfel rare, dar sugerează datarea mai timpurie a acestor complexe.

Cum se pot plasa, în cronologie relativă, celelalte complexe? Firește, cu cât inventarul este mai sărac, cu atât se limitează posibilităţile de apreciere. Cele patru locuinţe de pe S.XXVIII *a* (Pl. 5) ar putea fi interpretate, prin chiar alinierea lor, ca fiind sunt strict contemporane. Pe material, însă, este mai greu de admis. În L. 7, săpată aproape integral, nua fost găsită ceramică din grupa B, situaţie ce o aseamănă cu locuinţa cea mai apropiată, L. 8. În celalte două locuinţe de pe S.XXVIII *a*, dinspre NE (L. 9 şi L. 10), în schimb, există ceramică lustruită, dar cele două complexe nu sunt săpate complet şi nu se pot preciza proporţiile. Mai mult, din L. 7 provine un fragment ceramic ce, prin profil şi prin decor (scurte linii orizontale trase cu dinţii pieptănului, v. Pl. 15/*m*) arată similitudini cu fragmente ceramice considerate până aici ca fiind mai târzii. Nu ne putem aştepta însă ca realităţile de pe teren să fie perfect coerente, necontradictorii.

În fine, mai sunt complexele cu foarte puţin inventar. Cele două fragmente ceramice găsite în cuptorul Locuinţei 6, prin compoziţia mai fină a pastei şi prin grija cu care a fost trasat decorul (Pl. 11/*n, o*) sunt singurele care sugerează contemporaneitatea cu ceramica de la Dridu[61]. Această observaţie ar putea fi eventual extinsă asupra celor două vase fragmentare recuperate din cuptorul metalurgic (C. 4, v. Pl. 11/*d, f*). Despre încadrarea cronologică a cuptorului de pâine (C. 2) nu se poate spune nimic, având un singur fragment ceramic mai mare (Pl. 11/*l* - decorat cu val pe umăr) care, în afară de faptul că e cam grosier, nu are elemente specifice.

AŞEZAREA DE TIP DRIDU. CONCLUZII.

Pe terasa stângă a râului Pasărea, în dreptul actualei acumulări Pasărea 5, a evoluat timp de câteva generaţii o aşezare aparţinând perioadei finale a culturii Dridu. Aşezarea este mai mare decât limitele şantierului de salvare, continuând către sud, spre satul Vadu Anei. Complexele mai târzii se grupează în sectorul A (de nord), iar complexele mai timpurii se grupează în sectorul B (de sud - vezi planul general). În extremitatea de sud a şantierului, pe S. XXXII, în strat, a fost găsit singurul fragment ceramic decorat pe buză (Pl. 11/*r*), tip ceramic destul de frecvent la Dridu.

Aşezarea este de tip pendul, fapt demonstrat cel puţin de două situaţii: conservarea C. 2 în vederea reutilizării; veriga lipsă, la nivelul evoluţiei culturale, între L. 4 şi G. 1. Locuinţele sunt cele de tip obişnuit: semi-îngropate, cu "pari de colţ" pe o singură latură, fără amenajări observabile ale podelei şi pereţilor "bordeiului", cu un cuptor cotlonit (cu horn) în colţul cruţat, la nord. A existat, probabil, o fază târzie, cu locuinţe de suprafaţă (L. 5). Cuptorul metalurgic (C. 4), groapa cu reziduuri ale unui al doilea cuptor precum şi reziduuri de la prelucrarea secundară (C. 3), bucăţile mari de zgură şi pietrele de calcar din L. 7, atestă o preocupare metalurgică destul de substanţială. Prin contrast, descoperirile de metal prelucrat sunt extrem de sărace, reducându-se la un vârf de săgeată, un vârf

[61] Umărul puternic conturat face trimitere la faza a II-a a sitului de la Dridu. Această caracteristică morfologică a făcut ca desenatorul - începător fiind - să reprezinte fragmentele ceramice în perspectivă orizontală, corectă în principiu, dar prea în racursi pentru cazul dat. Rezultatul este că o bandă în val trasată ordonat să fie aproape de nerecunoscut într-un desen principial corect. Ideal ar fi ca, în astfel de situaţii, decorul să fie reprezentat în desfăşurare plană. Nu există însă norme sau convenţii general cunoscute sau recunoscute. Comisia Arheologică ar trebui să-şi manifeste autoritatea şi competenţa şi în această direcţie, o dată cu o necesară tentativă de asanare şi regularizare a limbajului descriptiv.

www.mnir.ro

de cuţit, câteva cuie şi, ca mărturie indirectă, un fragment de plăsele. Faptul probează două lucruri: diferitele etape de locuire s-au încheiat paşnic şi ordonat (poate cu excepţia ultimei etape, L. 5 fiind arsă), fiind strânse toate obiectele folositoare; fierul era o materie scumpă (sau pur şi simplu greu de procurat, ca minereu sau obiect prelucrat), piesele vechi sau fragmentare fiind recuperate şi retopite.

Având în vedere numărul de locuinţe descoperite (7) şi procentul cercetării efective a suprafeţei locuirii Dridu (12%), estimez numărul total de locuinţe dridoide, în suprafaţa cercetată, la circa 60. Acest număr ipotetic se împarte probabil la patru generaţii diferite, astfel că o comunitate de acest tip atingea 12-15 "fumuri". Aceste evaluări rămân foarte aproximative, câtă vreme nu ştim nimic concret despre terenul de la sud de S. XXXII. În principiu, însă, numărul poate creşte.

Această comunitate era nu numai mică, dar şi foarte izolată. În afara câtorva fragmente de ceramică nisipoasă mai îngrijit lucrată, fără mică, probabil de import (de ex. Pl. 10/*b*; Pl. 9/*g*), trei fragmente de caolin şi două fragmente cu colorant roz, provenite cu siguranţă de la Dunăre, lipsesc orice dovezi ale legăturilor cu exteriorul. Nu s-a găsit marfă de origine bizantină, dar nici atât de frecventele "căldări pecenege". Dispunerea geografică, relativ departe de marile râuri (Ialomiţa, Argeş) se pare că a favorizat o autarhie sporită.

A încerca o încadrare cronologică pentru un sit ca cel de la Vadu Anei este o construcţie pe nisip, atâta vreme cât cronologia marilor situri este încă obiect de dispută şi în mişcare[62]. Ar fi de discutat chiar sincronismul cetăţilor de la Dunăre, atât între ele, cât şi în relaţie cu aşezările din Muntenia. Altfel spus: legăturile sunt suficient de strânse pentru a crea un spaţiu cultural unitar, cu trăsături comparabile? Pentru a da numai un exemplu: ce semnificaţie are prezenţa decorului cu rotiţa la Dunăre şi raritatea acestuia în câmpia nord-dunăreană[63], şi în ce măsură faptul poate avea consecinţe asupra putinţei de a compara, implicit asupra judecăţilor cronologice?

În aceste condiţii, pot afirma doar că, probabil, situl îşi începe existenţa în perioada finală a sitului de la Dridu şi îşi încetează existenţa înainte de nivelul al III-lea de la Păcui, care este evident altceva. Limitele cronologice relative ar fi între ultimul sfert al secolului al X-lea şi jumătatea secolului următor.

Informaţiile pe care le deţin despre ceramica de tip Dridu, inclusiv cea de la Vadu Anei, sunt punctate de numeroase contradicţii, pe care nu ar fi locul să încerc a le soluţiona, sau motiva, într-o lucrare ce nu şi-a propus astfel de ambiţii. Nu am făcut aici decât să ofer o bază de date, fie şi parţială, care să dea cercetătorului mai cutezător un punct de sprijin în plus. Închei aici, punând de-o parte contradicţiile şi aşezând cap la cap câteva lucruri care se pot afirma, cu oarecare siguranţă, despre evoluţiile ceramicii Dridu în Câmpia Română, mai ales în a doua parte a istoriei sale, slujindu-mă şi de informaţia tocmai achiziţionată la Vadu Anei:

---

62 Petre DIACONU a contestat cronologia propusă de autorul sitului de la Bucov (M.COMŞA - Cultura veche materială românească..., 1978), propunând secolele XII-XIII în loc de VIII-X (*SCIV* 30, 1979, 3, recenzie). Acelaşi cercetător consideră că aşezarea de la Dridu şi-a încetat aparitia cel mai târziu la sfârşitul secolului al X-lea. În ce priveşte Dinogetia, care este situl cu stratigrafia cea mai complexă pentru epocă, datarea monedelor înseşi este pusă în discuţie.

63 Accidental, specia apare şi în câmpie, de pildă la Băneasa-Sat (M. CONSTANTINIU, P. I. PANAIT, *CAB*, II, 1965, p. 98 şi urm.), unde decorul cu rotiţa era aplicat pe un ciob cu "pastă bună, roşie", ceea ce face trimitere la grupa a IV-a de la Dinogetia (M. COMŞA, în *Dinogetia*, p. 170-174).

www.mnir.ro

Grupa A

• *Pasta* este la început nisipoasă, aspră la pipăit; ulterior se adaugă şi alţi ingredienţi: pietricele (sau calcar pisat), cioburi pisate[64], pleavă, chiar scoici pisate (secolul XI).

• *Arderea* este în mod tradiţional oxidantă, dar incompletă, cu miez cenuşiu-negricios; izolat, pentru unele situri, se înregisttează o ardere mai bună[65]; pe ansamblu, se înregistrează un progres lent.

• *Roata* este şi ea tot mai bună - sau este mai bine folosită; spre final apare roata de picior[66], cu inconfundabilele semne de pe fundul vasului, dar nu se generalizează, încă; în consecinţă, pereţii vaselor devin mai subţiri (5 mm.).

• *Semnele de olar*, cunoscute şi mai devreme, devin frecvente (15-20%) în special în a doua jumătate a sec. X; obiceiul ştampilării vaselor cu aşa-numitele "mărci" intră în declin în secolul XI[67].

• *Buza* vaselor evoluează, principial, de la simplu la complex: de la buze rotunjite şi făţuite (teşite - sec. IX) spre buze îngroşate sau întoarse şi lipite ("colac" sau "melc" - sec.X); apoi buzele se fac mai evazate şi apar şănţuiri fie pe cantul buzei (ca la Vadu Anei) sau pe exteriorul ei (ca la Şendreni - prima jumate a sec. XI[68]); în finalul acestei tendinţe de ridicare, buza este întâi evazată apoi trasă spre înăuntru, "în formă de S" (Păcui, a doua jumate sec. XI), formă ce va fi transmisă evului mediu dezvoltat.

• În privinţa *proporţiilor generale*, evoluţia este de la valori apropiate între diametrele la gât şi la bază - spre o disproporţie tot mai accentuată, fundul fiind din ce în ce mai îngust; vasul creşte uşor în înălţime, iar diametrul maxim se plasează tot mai sus.

• *Unealta de decor* cea mai tipică este pieptenul; spre sfârşit, mai ales, se utilizează şi bâţul, cuţitul şi altele

• *Decorul* întâlnit în toată perioada este *striul orizontal pe tot corpul*, fiind mai tipic în perioada de început.

• Foarte des apare o *a doua temă decorativă*, la început mai ales alăturată striurilor orizontale, apoi suprapusă; cel mai frecvent această a doua temă este valul.

• *Pattern-ul decorativ* cel mai obişnuit *la început* este alternanţa valuri - orizontale; apoi orizontalele din zona superioară dispar, lăsând loc la mai multe rânduri de valuri, distanţate, pentru ca, în secolul X, să rămână un singur val, urmat de striuri orizontale, combinaţia "clasică" la Dridu.

• *Spre sfârşitul sec. X se remarcă o tendinţă "baroc"*, atât prin aglomerarea decorului, cât şi prin angajarea tot mai frecventă a altor teme decorative, chiar ca al treilea

---

[64] Cioburile pisate sunt o constantă în Moldova, începând cu secolul VI (D. GH. TEODOR - *Teritoriul est-carpatic în secolele V-XI*, Iaşi, 1978, p. 80 şi următoarele; idem, *SCIV*, 19, 1968, 2, p. 241 şi următoarele), reprezentând jumătate din ceramica secolelor IX-XI.

[65] De exemplu Bucureştii-Noi, sector Alba (P. I. PANAIT, *CAB*, I, 1963, p. 125).

[66] Sunt extrem de rare siturile în care ceramica lucrată la roată rapidă formează majoritatea (Şima-Prahova - ŞT. OLTEANU, V. TEODORESCU, N. NEAGU, *MCA*, XIII, 1979) sau un lot semnificativ (Bucov - M. COMŞA, 1978), alăturare ce sugerează că Muntenia subcarpatică prezintă particularităţi notabile, care nu permit translări mecanice. Din păcate, arealul este prea puţin cunoscut.

[67] Sporadic, mărcile de olar se întâlnesc, în Dobrogea, până în secolul XIII (P. DIACONU, *Păcuiul lui Soare*, I, 1972, p. 132).

[68] D. GH. TEODOR, Danubius, I, 1967.

www.mnir.ro

element, supra-pus (fascii, frize de împunsături oblice, alveole pe umăr); la Dunăre apare un element străin - rotiţa, care tinde să înlocuiască striul cu pieptenul, element care, izolat, poate fi găsit şi în câmpie.

• *în secolul XI* se accentuează *tendinţele de dezorganizare* şi trasare neglijentă, iar, pe linia Dunării, o descongestionare a spaţiului, calitatea decorului rămânând şi aici scăzută[69].

Grupa B - mai bine reprezentată în secolul X.

• Pasta este de bună calitate, cu nisip puţin şi fin, cu ardere reductoare, evoluţie de la gri-negricios la gri-deschis.

• *Forma* tipică este globular-alungită, cu gât scurt, pe o bază lată, cu buze subţiate sau întoarse "colac", cu pereţi groşi; apar şi variante cu anse groase, aplatizate, scurte, pe gât-umăr.

• Ceramica *arsă reductor* este de obicei decorată numai pe partea superioară, în reţea, decor mărginit pe (sub) diametrul maxim de caneluri orizontale, pattern cunoscut de la început.

• Pentru sec. (IX-)X, alături de reţeaua rombică, apar "tabla de şah" şi liniile verticale (oblice - "poaie"). La sfârşitul secolului X tema decorativă în reţea rombică devine iarăşi dominantă[70].

• În a doua parte a sec. X este atestată şi o variantă arsă oxidant (gălbui-roşiatic)[71].

• Ulcioarele galbene sunt foarte rare, dar au o cronologie largă.

• Grupa ceramicii fine intră în declin spre sfârşitul sec. X, dar probabil a mai fost produsă în unele areale[72].

---

[69] Tema decorativă preferenţială în etapa mai târzie de la Vadu Anei (în G. 1) o constituie, cum am văzut, valurile întretăiate în "ochi", ceea ce ar consuna cu veritabila obsesie decorativă de la Bucov. A considera acest sit ca fiind de secol XII nu rezolvă însă problemele, ci le mută. Pentru a exemplifica, buza decorată, care mai apare la Vadu Anei pe un singur fragment, la Bucov este iarăşi frecventă (ca la Dridu). Pe de altă parte, specia decorativă în "ochi" (*k*) este bine reprezentată, într-o variantă puţin diferită, la Dulceanca IV, datată la sfârşitul sec. VII (S. DOLINESCU-FERCHE, *Dacia N.S.*, XXXVI,1992). Chiar dacă datarea acestui din urmă sit ar fi mutată în secolul VIII, lucrurile rămân confuze, iar reminescenţele ceramicii lucrate cu mâna exclud o datare mai târzie (la Dulceanca). Dezideratul construirii unor puncte de plecare convingătoare pentru cronologia relativă a culturii Dridu rămâne, deocamdată, un obiectiv prea îndepărtat. Cel puţin cu mijloace clasice.

[70] Concluzia se desprinde din mai multe situri (R. FLORESCU, în *Capidava*, p. 171; E. ZAHARIA, *...Dridu*, p. 85; Vadu Anei, supra, tabel 1), dar la Păcui, a căror nivele medievale timpurii se datează exclusiv în sec. XI, nu s-au găsit decât câteva fragmente, decorate numai cu linii paralele oblice, fără reţea (R. HARHOIU, în *Păcuiul lui Soare*, p. 85. Este un caz clar de evoluţie asincronă.

[71] Această specie lipseşte nu numai la Dridu (secolul X), dar şi în cimitirul de la Castelu, datat în a doua jumătate a secolului al IX-lea şi în prima jumătate a sec. X (A. RĂDULESCU, N. HARŢUCHI - *Cimitirul feudal-timpuriu de la Castelu*, Constanţa, 1967).

[72] Prezentă încă în cantităţi sporite în ultima fază de evoluţie a culturii Dridu în Moldova, numită de D. GH. TEODOR (*SCIVA.*, 19, 1968, 2) "faza Şendreni" (Şendreni-Galaţi, Cârja-Bârlad, Pojorâni-Bârlad ş.a.), cât şi la Bucov, dacă admitem o datare mai târzie pentru acest ultim sit.

www.mnir.ro

EARLY MIDDLE AGE'S SETTLEMENTS FROM *VADU ANEI*

- Abstract -

The paper is referring to the rescue diggings made North of *Vadu Anei* village by a large team from National Museum of History during 1991-1993. The site is on the Bucharest-Constantza highway, on 12th kilometer. On have been recovered archaeological remains from Neolithic, Bronze Age (both sporadically), from classic Dacian rural civilization, Early Middle Age, a settlement and a cemetery from Late Romanian Middle Age. The paper is reporting here only the settlements from early VIIth century and from late Xth - early XIth centuries.

Beginning with a general outstanding of the diggings (Plate 1), the report is going on with the description of the four habitation items, three earth-huts (*B.1, B.2, B.3* – plates 2-3) and one oven (*C.1*) – this one, probably, belonging to another hut. Dealing with short dead lines, the team had no time to uncover completely those items. It is possible, yet, to draw basic things about the way those houses were made. One was digging a hole – with no very regular shape – about 12-15 m^2 and about 0,7 m. deep. About one square meter, in the northern corner, it has been dug only to the clay layer. In this block of clay one was hallowed the interior shape of the oven, beginning with the upper part, and the access hole. On the top it was add a cylindrical and short chimney-like, with prepared clay. This kind of oven – very well known in The Romanian Plain, named, not very proper, *oven with chimney* – was functionally completed by a large clay tray, standing on the "chimney" and controlling, this way, the air stream. The house, itself, had no chimney, but a window in the roof, for driving out the smoke. The pit of the hut presents no traces of fitting out and, usually, any traces from the structural pillars. It is obvious that the pit's edges does not match with the hut's walls, that should be found outside the pit. Concluding, the hut's pit has to be understood like the "kitchen"; the "bedroom" is to the outside ground level (or higher).

The inventory of the huts is poor and reduced almost to the pot's sherds. All ceramic is hand-made, with one exception – a slow-wheel made pot. The pottery past is rough, containing sometimes sherd-pound (up to 3 mm. in size), but the modeling is faire. The burning is oxidant, but not complete and not equal. The rest of the inventory is made by clay supports, egg-shaped or cylindrical (Pl. 8/e), fragments from a tray, little pieces of slag (but not metal objects). Sites with this kind of inventory are not usual in The Romanian Plain, but in the last six years were reported two other cases (Şuviţa Hotarului – Călăraşi county and Vadu Codrii – Olt county, on Olt-river right side). Together with Vadu Anei, those sites seem to represent the final stage for *Ipoteşti-Cândeşti* culture, in the last years of roman limes (590-615, possibly later). This cultural *facies* is now first time defined as *Vadu Anei cultural facies*. This is the point of minimum for the Northern-Danube society in its whole history; a contraction for its strength, economy, technology and demography. This involution, next to the disappearance, it is due to the avaro-slavic migrations.

The temptation for a slavic attribution, absolutely normal in the context of last half century research, is to be taken with precautions. The slip of diluted clay applied on the pottery, the morphology of the pots, the continuity of the hut fitting (especially the oven), the size of pots (somewhere to the half of usual slavic pot's volume– see E. S. Teodor in *Arheologia Medievală* 2, 1998), the absence of "slavic" tray, the absence of weapons, all these are heavy arguments for precaution.

www.mnir.ro

In what is concerning the settlement depending from *Dridu* culture, this is bigger, more dens, and much more usual with the similar settlements from the end of the first millenium. There are six huts (plates 3-5), one surface burned cottage, two bread-ovens (plate 7), one iron furnace and another one deduced from one slag-pit (plate 6). The huts are extremely similar with those from VIIth Century, including the oven fitting. As a difference – it is possible to find, sometimes, pillar negatives on one side of the hut's pit. A special note is to be done for the iron furnace. This kind of furnace is pretty rare for the early middle age in Romania, but this rectangular-shaped is unique, as far as I know. The both, shape and utility, are yet above the doubt.

This settlement is to be dated in the last third of Xth century and in the early XIth Century, on the latest stage of *Dridu* culture. The chronology proposed is based entirely on ceramic study and through analogies with other sites. This is why the description of pottery takes a meaningful part of the report. The four tables, in the end of the paper, could be helpful for the foreign reader. There are chosen five habitation items, the most representative as inventory (G.3, L.8, C.3, L.4 and G.1), arranged as a supposed and hypothetical chronological order.

The conclusions possible today are far to be positive and historically relevant. The statistic studies on this field are only in the beginning. Although, one could note that the population is diminishing for the end of the interval, on are choosing temporary surface cottages, the fine polished pottery disappear, also the imports. For the sandy pottery is to observe that the wheel is better used, the burning is improving, but the decoration is getting worse. For the part, these could be the results of Coumans migration. The final result is a real *terra deserta* for the next two centuries, in the Romanian Plain.

Tables explanation:

Table 1: Decoration patterns for *Dridu* culture in five habitation items from Vadu Anei (percents).

Table 2: Rim classification depending thickness (OXX), modeling (XOX) and angle (XXO); same horizon (analytical view).

Table 3: Most usual rim-shape (bold figures for one of the first three shapes in the complex; percents).

Table 4: General data for the elected five items (averages). From up to down: rim diameter; bottom diameter; report rim/bottom diameters; paste quality (from 5=best; 1=worst); burning quality (same scale); relative thickness (5=thin) for sandy (=A) type; fine polished (=B) type, percent; the same - gray; the same – dark gray; the same – reddish; the same – yellow.

Plates explanation:

PLATE 1: General outdrawing of the diggings. In frame – cemetery area (XVIth Century AD); there one can see only the sections made in 1991. For details – see the cemetery report (stand by). The up-narrowed triangles are pointing the VIIth Century complexes; the down-narrowed triangles are pointing the positions of the *Dridu* culture (Xth-XIth Centuries). The white triangles means remains from *Dridu* culture, without recovered complexes in the area.

www.mnir.ro

Dridu settlement is more extensive than the rescue area, going South down to the *Vadu Anei* village. Left (down): conventional patterns for drawings.

PLATE 2: Earth huts (further: hut; noted "L.") from early VIIth Century; (a) draw for the hut *L.1*, with two constructive stages; (b) draw and section for the oven from the hut *L.1*; (c) draw and section for the hut *L.2*; (d) section for the oven from the hut *L.2*.

PLATE 3: The hut L.3 (VIIth C): (a) plan; section for the oven (b) and photo for the same (c); the hut 4 (Xth C) – research stade before destruction

PLATE 4: Huts from Xth Century. Draw for hut *L.6* (a) and section for the hut's oven (b); draw (c), section (d) and photo (e) for the oven from the hut *L.8*. For the hut *L.8* see also next plate.

PLATE 5: Section XXVIIIa (partial view). Medieval earth huts from several different times: VIIth Century (*L.3*), Xth Centuries (*L.7, L.8, L.9, L.10*) and one from the late Romanian Middle Age (XVIth Century)

PLATE 6: Metallurgical complexes (Xth C): bread oven (*C.3*) turned to slag-pit (a); iron furnace (*C.4*) and the slag-pit (b); section through the furnace *C.4*; reconstruction *C.4* – section (d)

PLATE 7: Bread oven (*C.2*, Xth Century): draw (a), cross sections (b) and photo for Eastern quarter (c). Pits (?) for domestic thrash (Xth C): *Gr.3* (S.XXXIII, #13-14) (d) and *Gr.2* (S.XV, #1-2) (e) – sections.

PLATE 8: Pottery from the early VIIth Century: hand-made from *L.3* (a-d, k-n), *L.2* (i-j, o-s), *C.1* (oven, probably inside a hut – t-v); only one pot slow-wheel-made from *L.3* and a clay-support from the same hut. Vertical lines are marking the radius.

PLATE 9: *Dridu* pottery (Xth Century, lately first half of XIth Century), sandy type, from pits *Gr.1* (a-g) and *Gr.3* (r-s), huts *L.5* (h-j) and *L.4* (k-g); bone knife-handle from hut *L.7* (t).

PLATE 10: *Dridu* pottery, sandy type, from huts *L.8* (a-j), *L.9* (k-s), *L.10* (t, u); decorated sherds – Greek symbols.

PLATE 11: *Dridu* pottery, sandy type from *G.3* (a-c, p, q), *C.4* (d, f), *C.3* (g-i), *C.2* (l), *L.6* (n, o); decorated rim from the layer (r); polishing stones from *C.3* (j, k); air pipe for furnace (*C.4*).

PLATE 12: Fine polished pottery, red (b, g, i) or gray (a, c-f, j), from *G.3* (a-d), *L.4* (e, h), *L.10* (f, g, i, j). Bottoms, sandy pottery, from *L.4* (l, m, p, q), *G.3* (k, n, o), *G.1* (r, s), *L.8* (t-v), *L.7* (z).

PLATE 13: Morphological data for pottery from the beginning of VIIth Century. Hand-made pots (except VIII/o, see Plate VIII, figure *o*). For data significance – see Eugen S. Teodor – *Sistemul Compas...*, Bucuresti 1996. On *Mrf* column - * means bottom diameters; the others – rim diameters. Shorts: *VA* = Vadu Anei; *compl.* = completed shapes; *imcom.* = all fragmentary shapes; *toate* = all pots (completed or not); *Şuviţa Hot.* = site Căscioarele - Şuviţa Hotarului; *Vadu Codrii* = site Piatra Olt – Vadu Codrii; *Noşlac clm.* = site Noşlac, only hand-made pottery; italic font = pottery slow-wheel-made; for bibliography – see Romanian text and notes.

www.mnir.ro

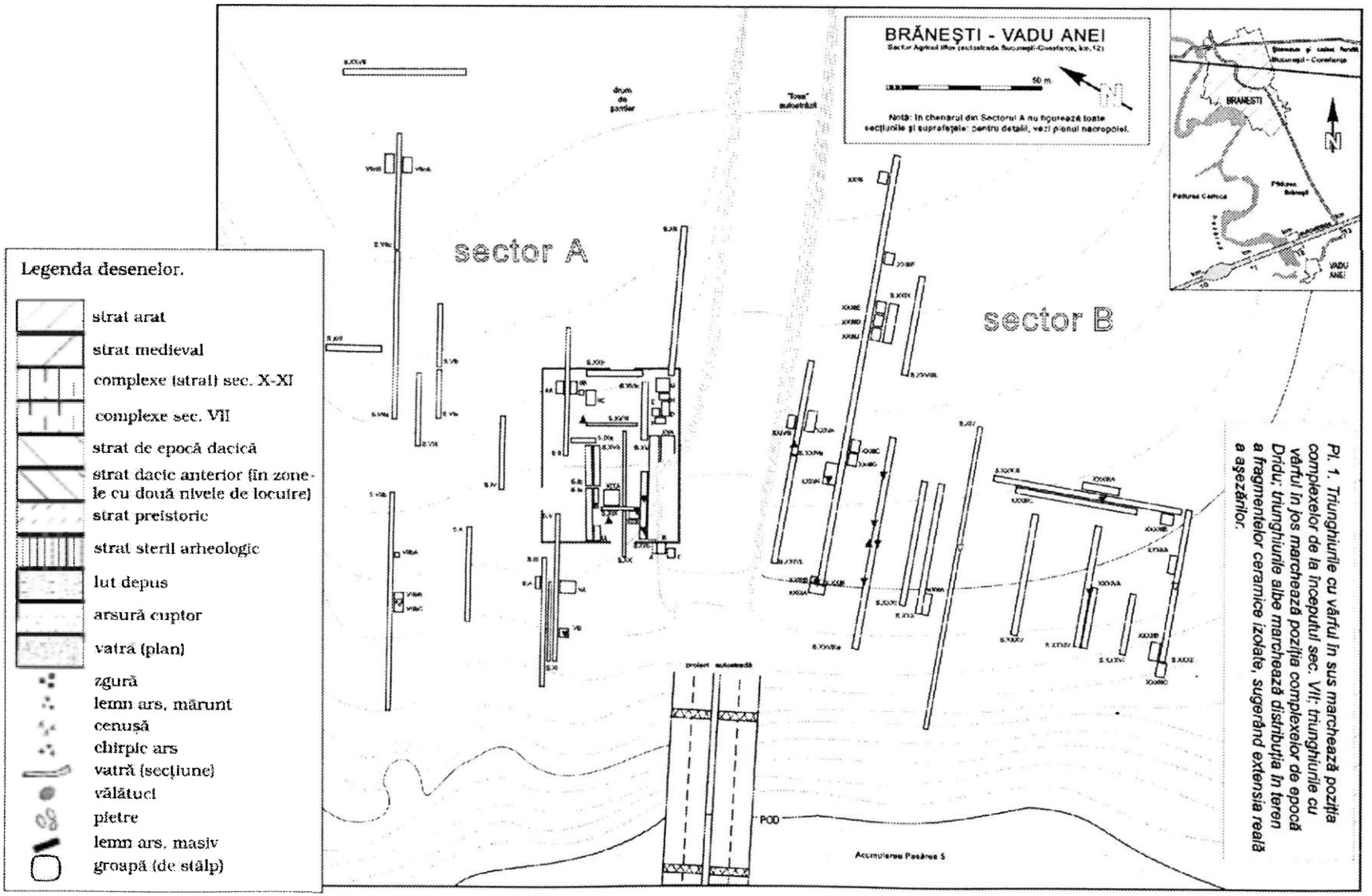

Pl. 1. Triunghiurile cu vârful în sus marchează poziția complexelor de la începutul sec. VII; triunghiurile cu vârful în jos marchează poziția complexelor de epocă Dridu; triunghiurile albe marchează distribuția în teren a fragmentelor ceramice izolate, sugerând extensia reală a așezărilor.

www.mnir.ro

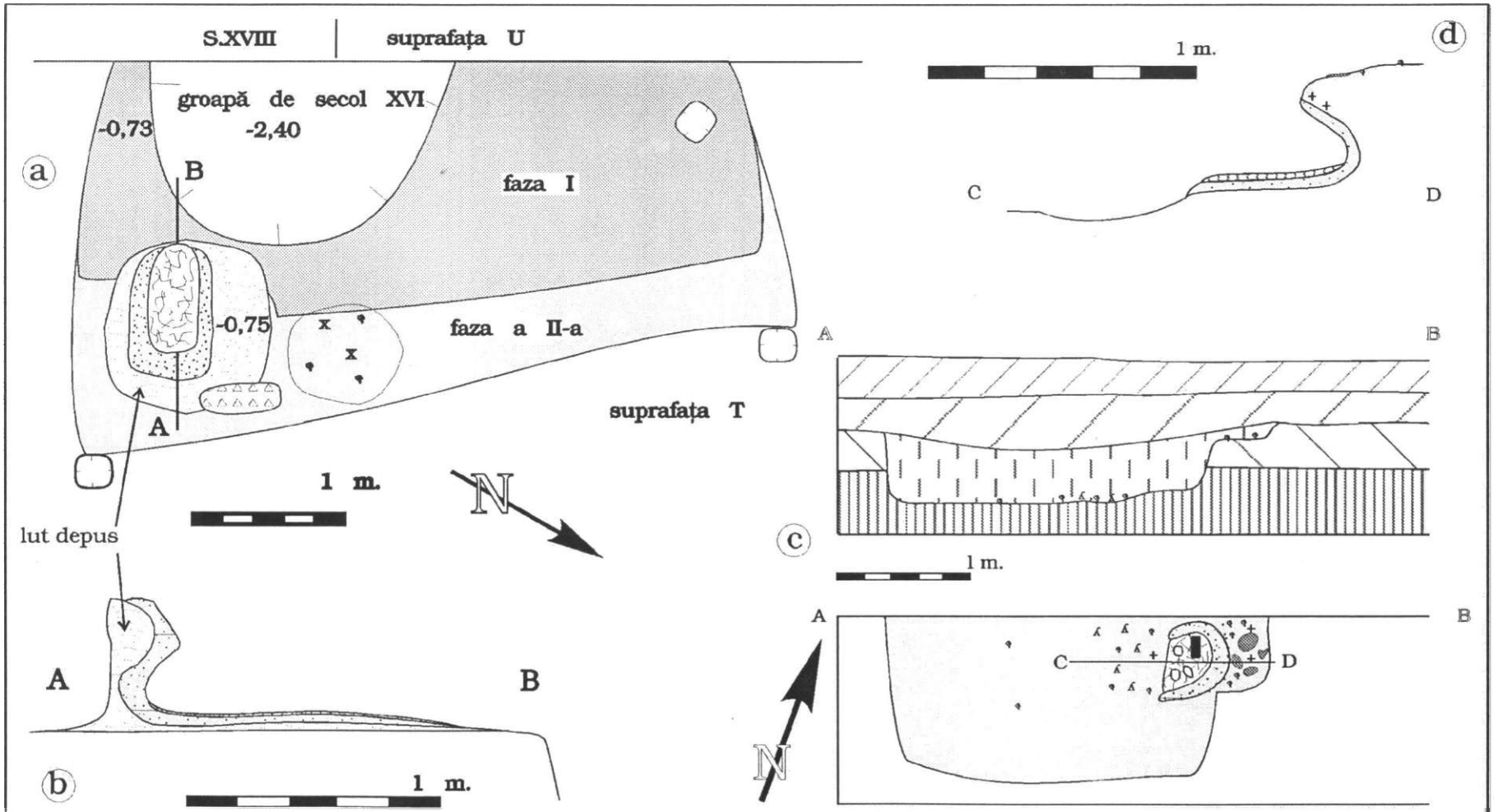

Pl. 2. *Locuinţe de la începutul secolului VII; a) planul locuinţei L.1 (suprafaţa T); b) secţiune prin cuptorul din L.1; c) planul şi secţiunea locuinţei L.2 (S.XXIVa); d) secţiune prin cuptorul din L.2.*

www.mnir.ro

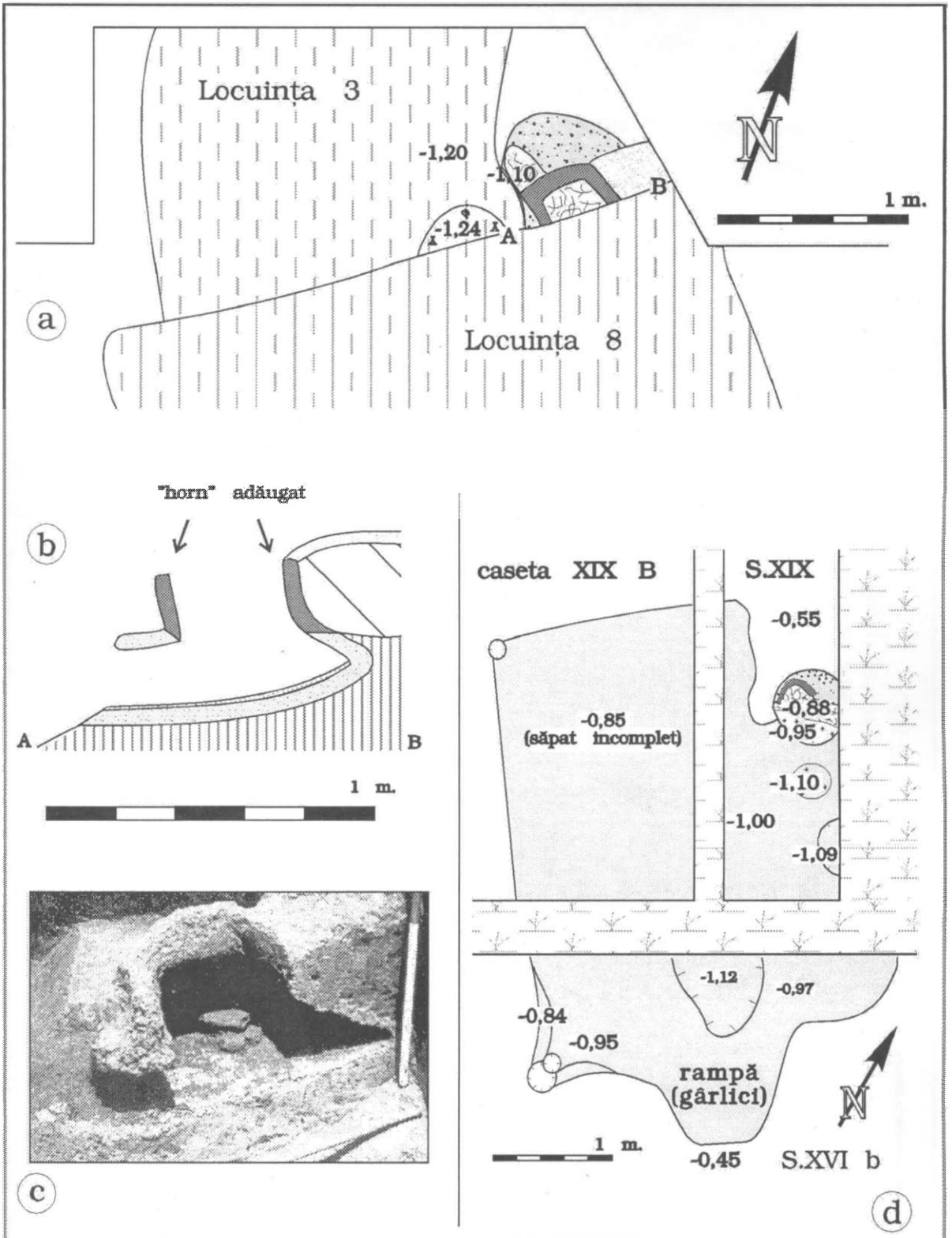

Pl. 3. *Locuința L.3 (S.XXVIII, # 17-19), planul locuinței (a), secțiunea cuptorului, desen (b) și fotografie (c); locuința 4 (intersecția S.XVIb și S.XIX), plan (d).*

www.mnir.ro

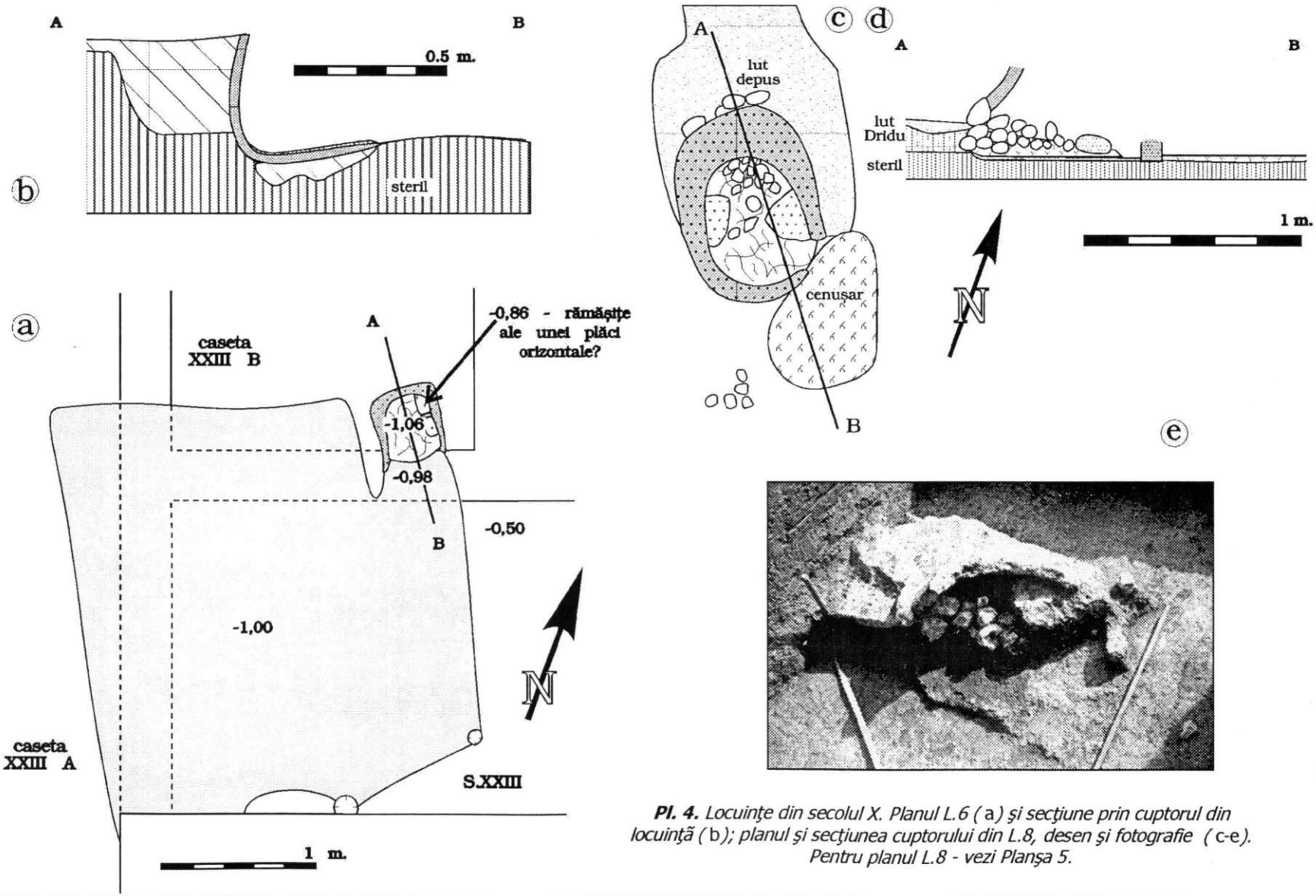

Pl. 4. *Locuinţe din secolul X. Planul L.6 (*a*) şi secţiune prin cuptorul din locuinţă (*b*); planul şi secţiunea cuptorului din L.8, desen şi fotografie (*c-e*). Pentru planul L.8 - vezi Planşa 5.*

www.mnir.ro

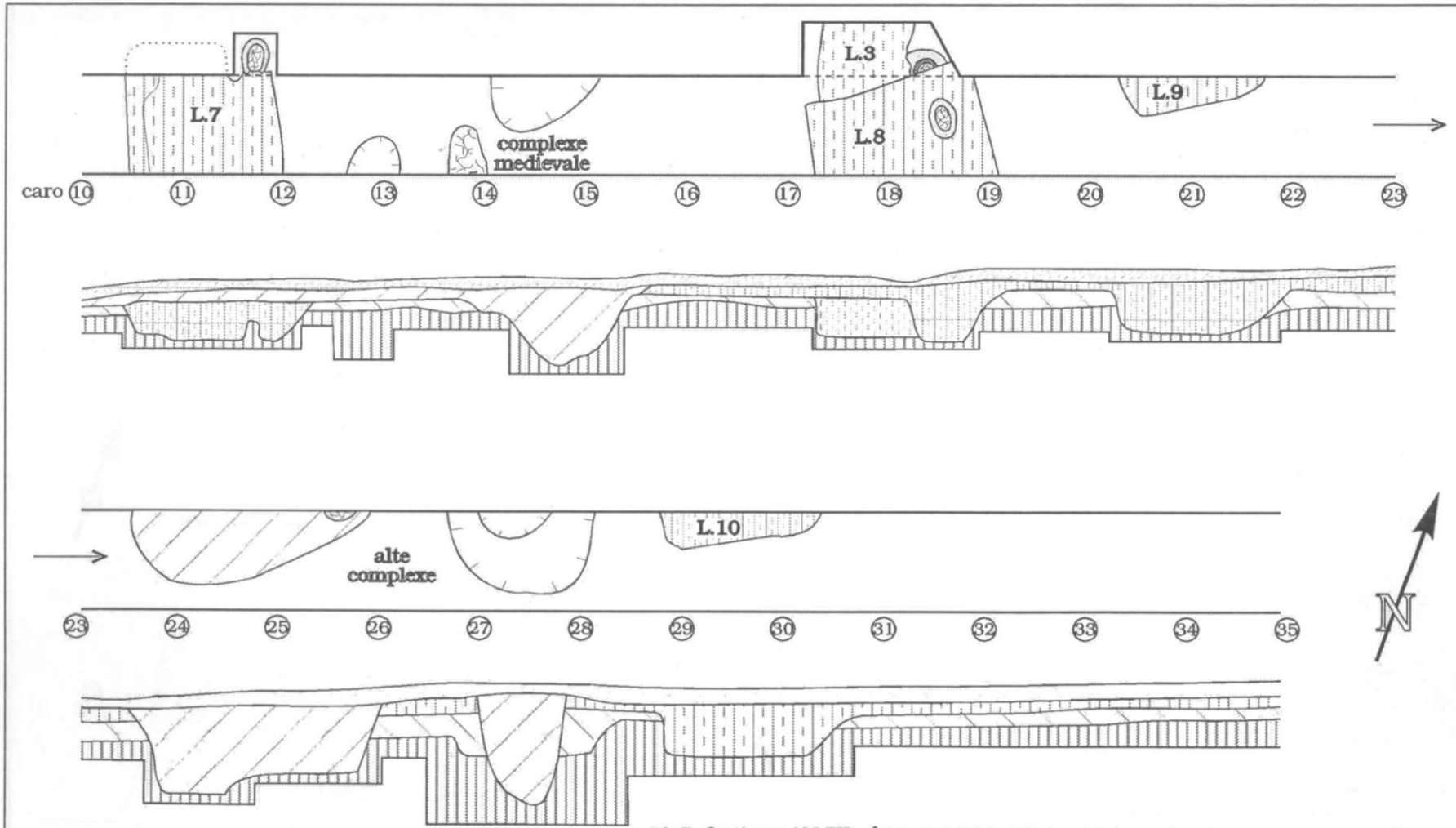

Pl. 5. *Secţiunea XXVIIIa, între metrii 20 - 70; locuinţele medievale sunt din mai multe epoci (sec. VII, sec. X-XI, sec. XVI)*

www.mnir.ro

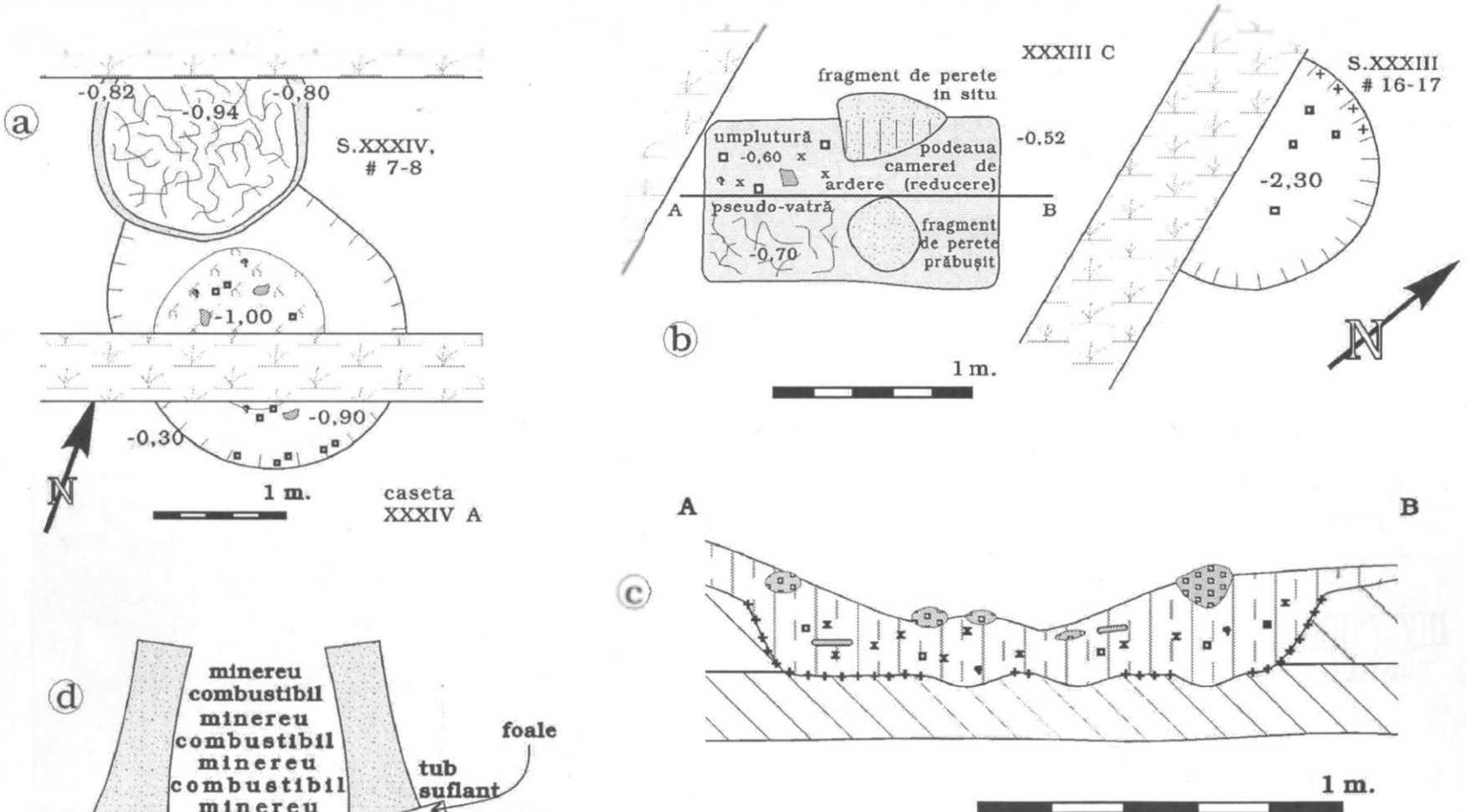

Pl. 6. *Complexe de utilitate metalurgică; cuptor de pâine (C.3) transformat în groapă de deșeuri metalurgice (a); cuptor metalurgic (C.4) și groapa de deșeuri pendinte (b); secțiune prin C.4 (c); reconstituirea C.4, secțiune (d).*

www.mnir.ro

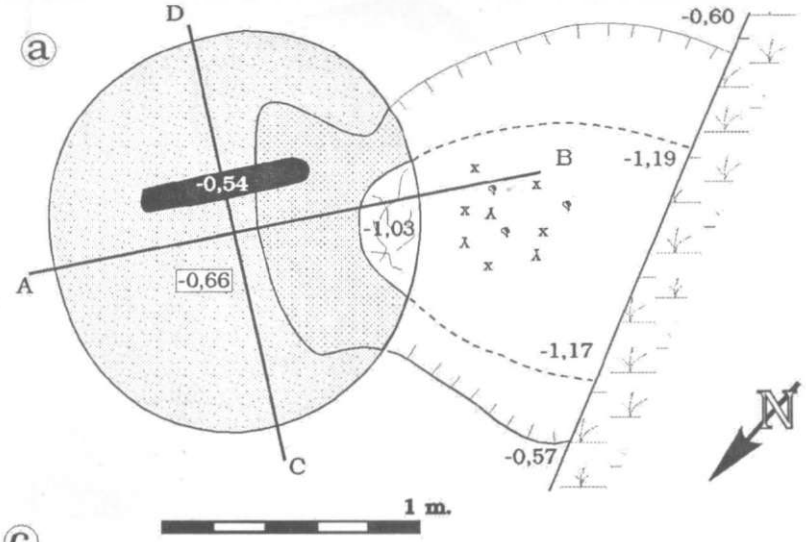

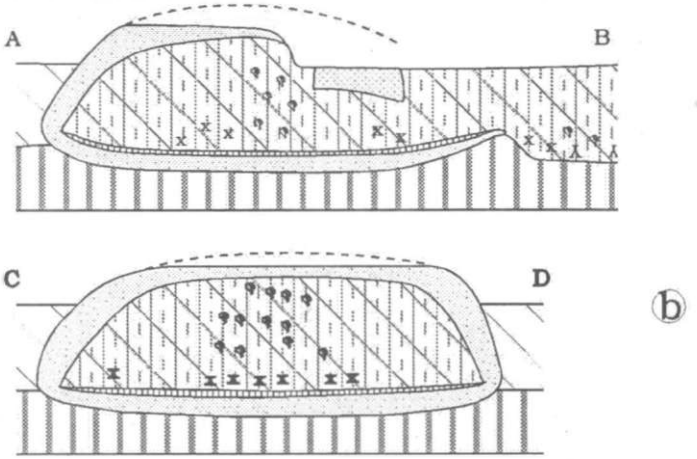

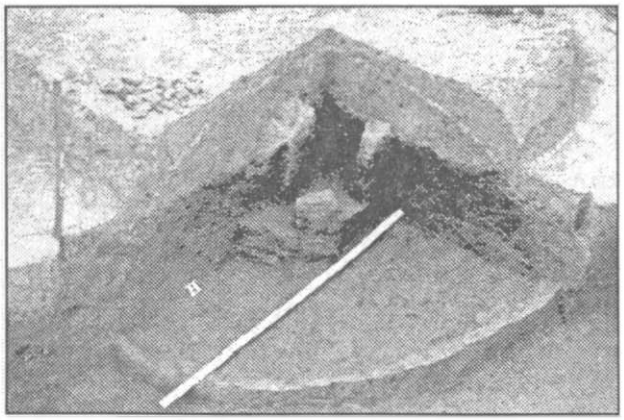

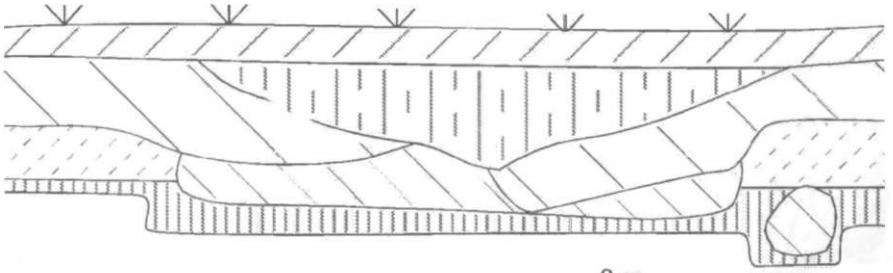

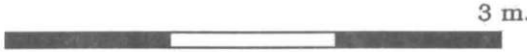

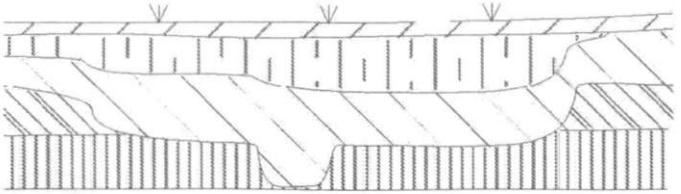

Pl. 7. Cuptor de pâine din sec. X (cas. XXIII H), plan (a*), secţiuni (* b*) şi fotografia secţiunii de Est (* c*). Gropi alveolate (sec. X): Gr.3 (S.XXXIII, #13-14)(* d*), respectiv Gr.2 (S.XV, #1-2)(* e*), profile.*

www.mnir.ro

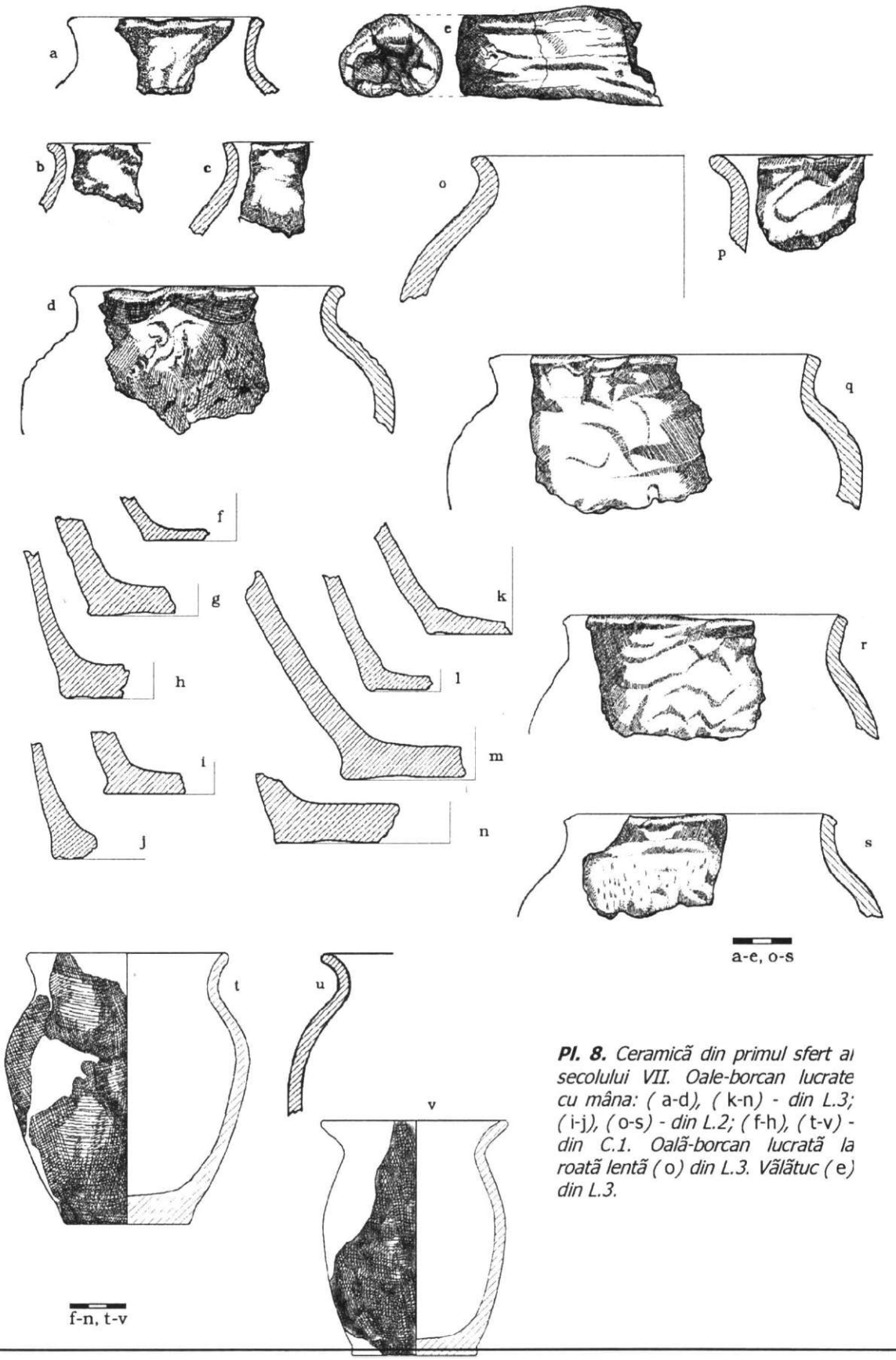

Pl. 8. *Ceramică din primul sfert al secolului VII. Oale-borcan lucrate cu mâna: (* a-d*), (* k-n*) - din L.3; (* i-j*), (* o-s*) - din L.2; (* f-h*), (* t-v*) - din C.1. Oală-borcan lucrată la roată lentă (* o*) din L.3. Vălătuc (* e*) din L.3.*

www.mnir.ro

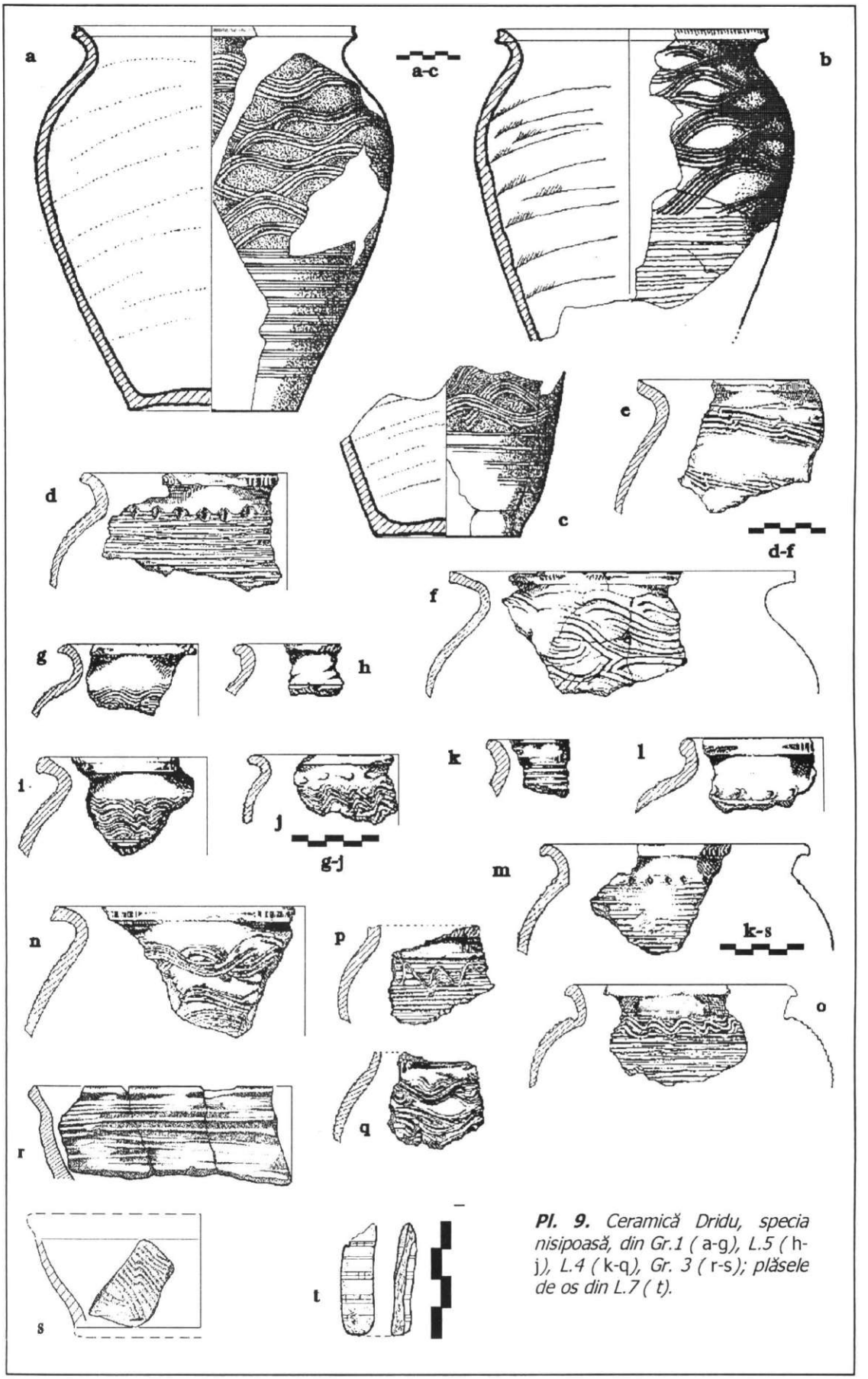

Pl. 9. *Ceramică Dridu, specia nisipoasă, din Gr.1 (* a-g*), L.5 (* h-j*), L.4 (* k-q*), Gr. 3 (* r-s*); plăsele de os din L.7 (* t*).*

www.mnir.ro

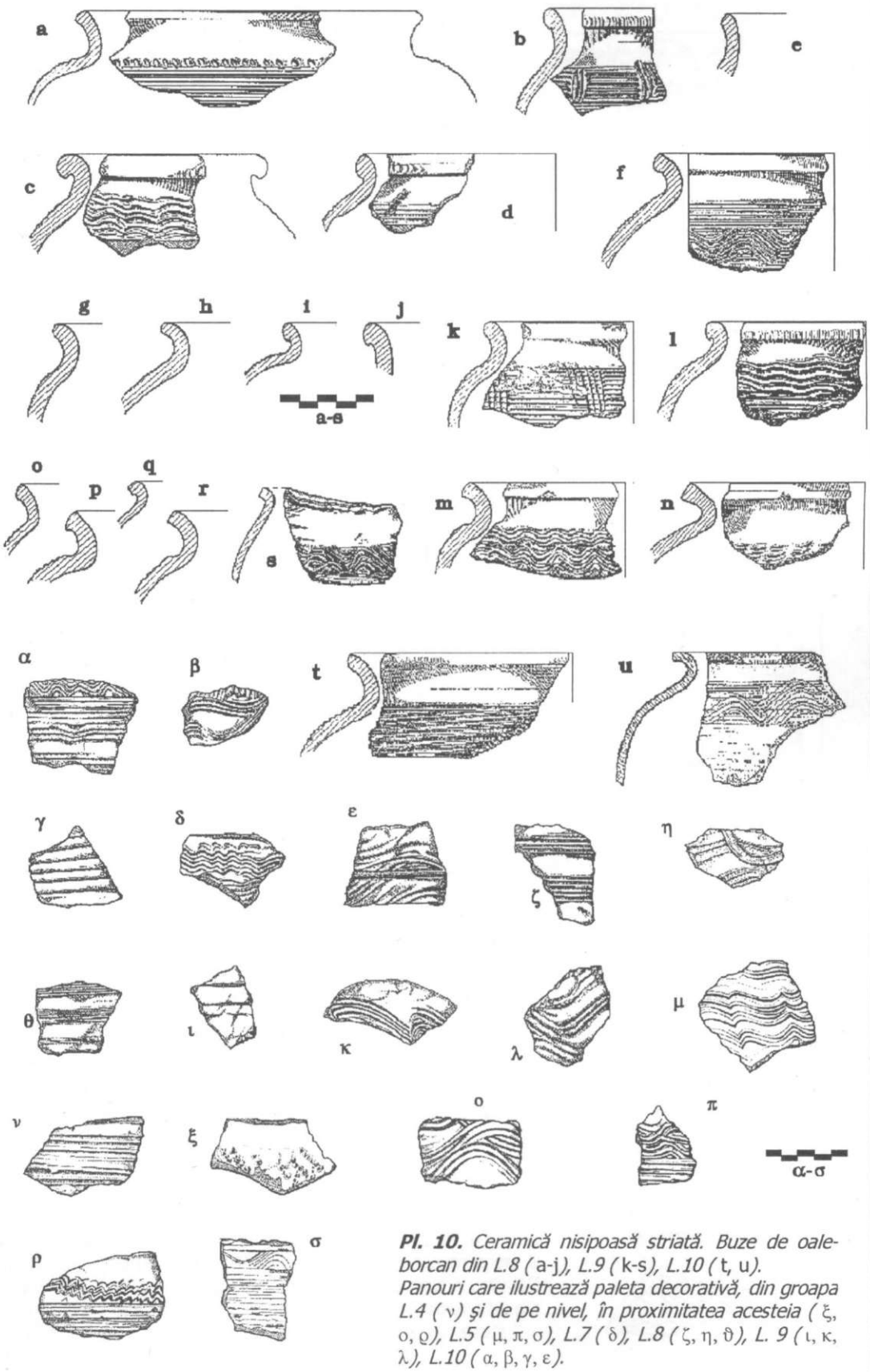

Pl. 10. *Ceramică nisipoasă striată. Buze de oale-borcan din L.8 (* a-j*), L.9 (* k-s*), L.10 (* t, u*).*
Panouri care ilustrează paleta decorativă, din groapa L.4 (ν*) şi de pe nivel, în proximitatea acesteia (* ξ, ο, ϱ*), L.5 (* μ, π, σ*), L.7 (* δ*), L.8 (* ζ, η, ϑ*), L. 9 (* ι, κ, λ*), L.10 (* α, β, γ, ε*).*

www.mnir.ro

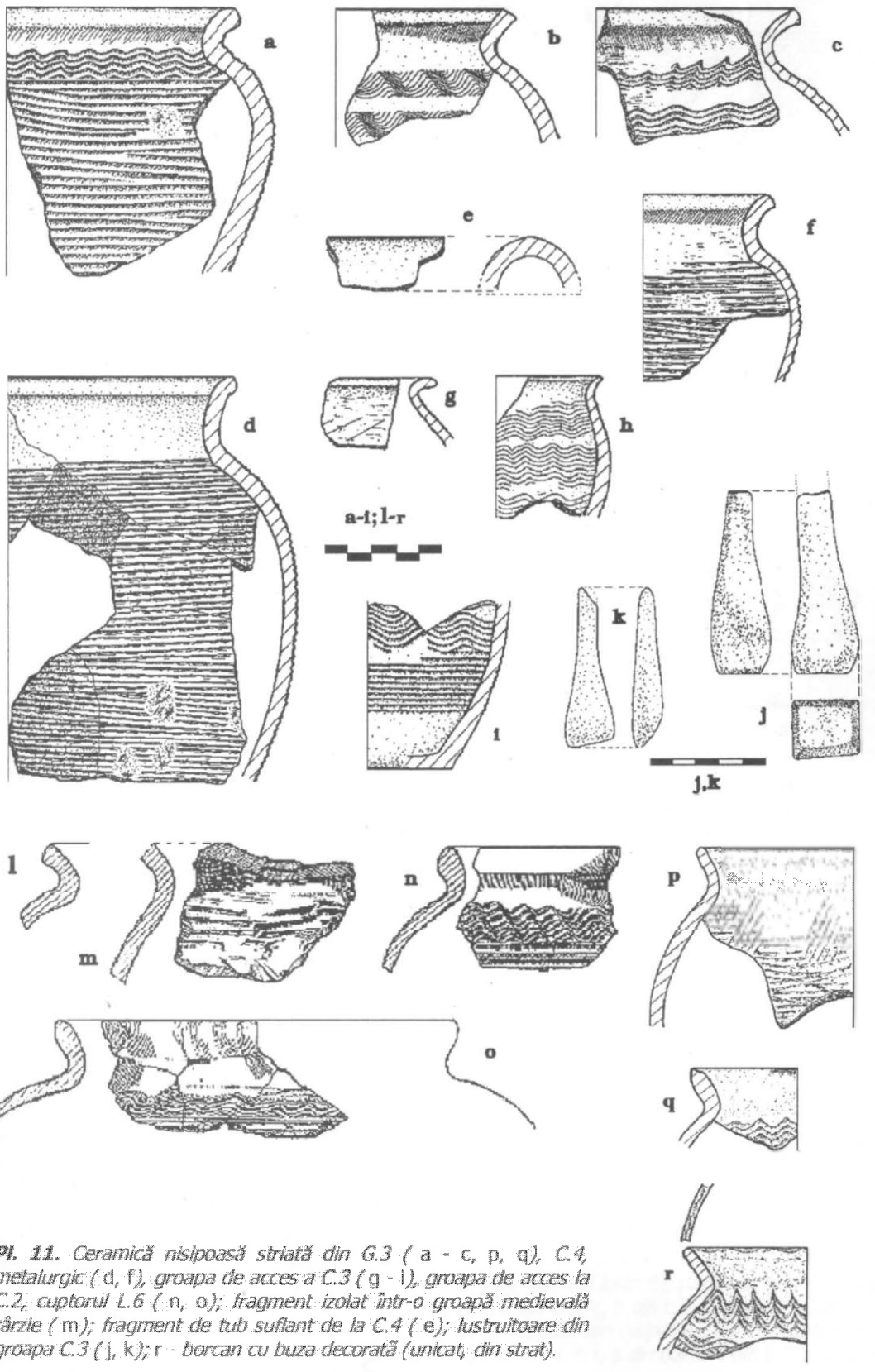

Pl. 11. *Ceramică nisipoasă striată din G.3 (* a - c, p, q*), C.4, metalurgic (* d, f*), groapa de acces a C.3 (* g - i*), groapa de acces la C.2, cuptorul L.6 (* n, o*); fragment izolat într-o groapă medievală târzie (* m*); fragment de tub suflant de la C.4 (* e*); lustruitoare din groapa C.3 (* j, k*);* r *- borcan cu buza decorată (unicat, din strat).*

www.mnir.ro

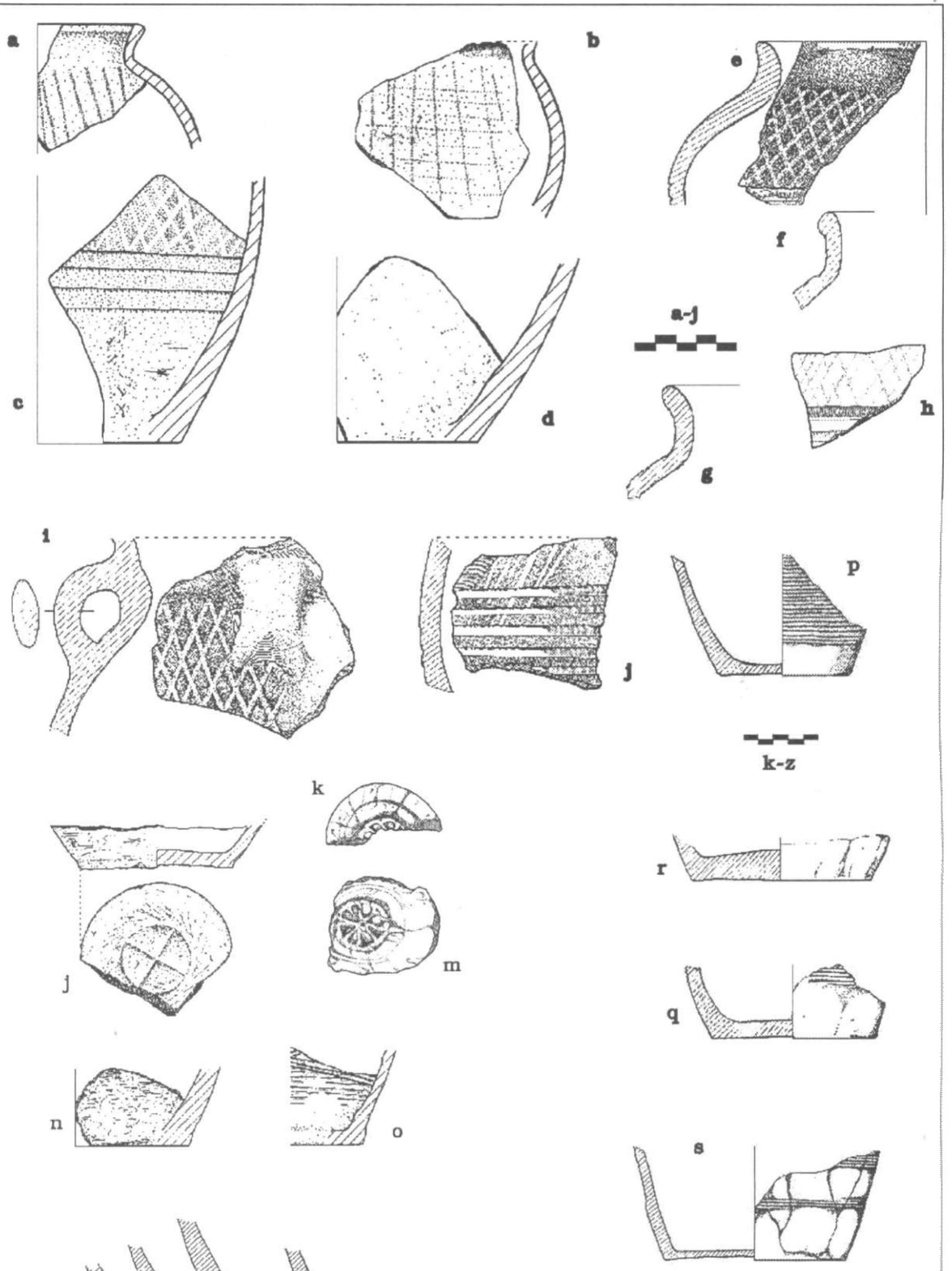

Pl. 12. *Ceramică fină lustruită, roşie (* b, g, i*) şi cenuşie (* a-f, j*);* a-d *din G.3;* e, h *din L.4;* f, g, i, j *din L.10. Funduri de oale-borcan nisipoase:* l, m *din L.4;* k, n, o *din G.3;* p, q *din L.4;* r, s *din G.1;* t-v *din L.8;* z *din L.7.*

www.mnir.ro

Pl. 13. *Datele morfologice ale ceramicii din primul sfert al secolului al VII (vezi planşa 8)*
- oale-borcan lucrate cu mâna (excepţie VIII/o - lucratã la roatã lentã) -

VADU ANEI

identitate	Ls	Fs	As	es	Li	Fi	Ai	ei	M/ Is	M/f	IG	UC	UB	ts	t i	P/Ii	P/k	IT	f/a	k/a	I/a	Is/I	Mrf (*k)	Gr s	Gri
VIII/a, L.3										32	35	110	63	142									9.7		
VIII/b, L.3												115													
VIII/c, L.3												98	63	129											
VIII/d, L.3	28	-11	39	13					36	17	37	114	53	144					0.71				13.9	68	
VIII/f, C.1															122		6	0					*9.7		85
VIII/g, C.I															112		6	94					*11.4		161
VIII/h, C.1															111		17	0					*9.4		213
VIII/i, L.2															117		8	64					*11.6		131
VIII/j, L.2															109										
VIII/k, L.3															128		13	0					*9.1		119
VIII/l, L.3															114		18	0					*7.7		140
VIII/m, L.3															130		14	47					*13.9		149
VIII/o, L.3	*29*	*-11*	*51*	*11*					*29*	*11*	*48*	*110*	*59*	*135*					*0.71*				*19.9*	*51*	
VIII/p, L.2												117	74	110											
VIII/g, L.2	31	-9	32	13					40	16	25	105	56	144					0.74				14.9	62	
VIII/r, L.2	31	-7	30	8					40	18	20	104	65	132					0.77				13.8	60	
VIII/s, L.2										20	50	97	64	140									12.7	65	
VIII/t, C.I	29	-6	36	11	22	-16	38	6	55	31	41	110	63	130	125	15	21	0	0.80	0.52	1.15	0.39	10.2	70	230
VIII/u, C.I			45	11					34		42	129	65	134											
VIII/v, C.1	30	0	40	4	28	-16	48	6	41	22	32	131	73	113	118	8.4	9	77	1.00	0.68	1.29	0.43	10.7	36	134

MEDII

V.A. compl.	29	-3	38	8	25	-16	43	6	48	27	32	120	68	122	122	12	15	38	0.89	0.60	1.22	0.41	10.5	53	182
V.A. incom.	30	-9	37	11					38	21	35	110	63	134	118		12	29	0.74				13.0	64	143
V.A. toate	30	-7	39	10	25	-16	43	6	39	21	36	112	63	132	119	12	13	31	0.79	0.60	1.22	0.41	12.3	59	151
Şuviţa Hot.	30	5	38	6	18	-29	46	6	30	21	31	114	72	118	115	5	9	0	0.79	0.43	1.43	0.39	13.4	57	132
Vadu Codri	30	2	46	9	21	-23	35	5	30	19	49	107	77	121	114	6	10	0	0.79	0.50	1.21	0.40	10.3	43	202
Ciurel B1B	*25*	*-4*	*48*	*9*	*18*	*-14*	*22*	*7*	*42*	*32*	*50*	*104*	*68*	*128*	*119*	*?*	*10*	*0*	*0.81*	*0.65*	*1.21*	*0.43*	*12.1*	*48*	*148*
Noşlac clm.	28	-4	55	12	21	-10	46	9	37	23	26	114	65	141	129	15	17	48	0.75	0.51	1.06	0.43		69	174
Korceak VII	35	1	47	6	23	-22	39	5	26	10	50	94	81	110	110	24	29	25	0.87	0.54	1.12	0.30	17.9	45	174
Penkovka	31	-1	33	5	20	-7	36	4	30	16	42	94	75	114	121	6	6	0	0.77	0.49	0.96	0.44		65	167

Notã: pentru semnificaţia siglelor şi a cifrelor - vezi Eugen S. Teodor - Sistemul Compas..., 1996. Pe coloana *Mrf* cifrele cu * se referã la diametrul la bazã, celelalte reprezintã diametre la gurã.

prescurtări: V.A. = Vadu Anei; compl. = vasele întregite; incom. = toate vasele fragmentare; toate = toate vasele (întregi şi fragmentare); Şuviţa Hot = Cãscioarele - Şuviţa Hotarului; Vadu Codrii = Piatra Olt - Vadu Codrii; Noşlac clm. = numai ceramica lucratã cu mâna; cu italice - ceramicã lucratã pe roata lentã;

pentru bibliografie şi ilustraţie - vezi textul şi notele;

www.mnir.ro

ANALIZĂ CRISTALOGRAFICĂ
ZGURI ARHEOLOGICE - VADU ANEI

Marin Şeclăman

Zgurile sunt de regulă sisteme heterogene alcătuite din două sau mai multe faze amorfe şi cristaline. Prin secţionare în plăcuţe cu grosimi de 0,03 mm, majoritatea fazelor constituente devin transparente şi pot fi examinate cu ajutorul microscopului polarizant. Deoarece între compoziţia chimică a fazelor şi proprietăţile optice există relaţii directe, fazele pot fi determinate la microscop prin stabilirea diverselor constante optice ca: gradul de transparenţă, culoarea proprie, culoarea de birefrigenţă, unghiurile de extincţie, unghiurile dintre axele optice, etc. În afară de acestea, cu ajutorul microscopului se capătă informaţii utile cu privire la condiţia fizică de răcire a zgurii (lentă sau bruscă) prin urmărirea diverselor particularităţi structurale cum sunt: raportul dintre faza sticloasă şi fazele cristaline, porozitatea zgurii (dimensiunile, forma şi frecvenţa bulelor gazoase), caracteristicile morfologice ale cristalelor, dimensiunile relative şi absolute ale acestora, etc.

Prin metoda microscopică, urmărind relictele petrografice şi mineralogice din zguri, se poate stabili natura materiei prime precum şi tehnologia de preparare.

REZULTATE:

1. PROBA 13[1] **Compoziţia mineralogică:**

a. Fayalit (olivină feroasă) - Fe_2SiO_4	70%
b. Fier nativ	10%
c. Mineral opac (magnetit) - Fe_3O_4	20%

Caracteristici structural - textuale:

Atât olivina cât şi fierul nativ au o cristalizare scheletică (cristale slab dendritice), iar zgura are o structură vacuolară.

Cristalizarea dendritică denotă o răcire lentă, ceea ce conduce la existenţa unui flux intens de preparare, deci zgură în cantitate mare "îngropată" rapid.

Atât compoziţia minerală cât şi structura zgurei arată că materia primă cea mai probabil utilizată pentru extragerea fierului avea o compoziţie dominant sideritică (carbonat de fier) şi nu magnetică (oxid de fier).

[1] Din groapa de deşeuri metalurgice de la nord de C. 4 (S. XXXIII şi caseta), sec. X.

www.mnir.ro

2. PROBA 14[2] **Compoziţia mineralogică:**

a. Fayalit (olivină feroasă) - Fe_2SiO_4	60%
b. Fier nativ	35%
c. Sticlă	20%
d. Oxizi de fier (nediferenţiaţi)	1%

Caracteristici structural - textuale:

Olivina şi fierul nativ au cristalizat scheletic, iar zgura are o structură vacuolară.

Cristalizarea dendritică denotă o răcire lentă, de unde se poate deduce existenţa unui flux intens de preparare, zgură în cantitate mare "îngropată" rapid.

În sprijinul acestei afirmaţii concură şi existenţa unui conţinut de 4% sticlă devitrificată parţial, cristalizată după un timp mai îndelungat la temperatură relativ joasă, datorită rearanjării legăturilor chimice.

Compoziţia minerală şi structura zgurei indică faptul că materia primă utilizată pentru extragerea fierului era predominant sideritică (carbonat de fier) şi nu magnetitică.

3. VADU ANEI - pachet 97[3]

Compoziţia mineralogică :	în volum
a. Cuarţ	3 %
b. Feldspat plazioclaz	6,5 %
c. Feldspat potasic	2 %
d. Tridi?t	3,5 %
e. Sticlă silicatică policomponentă	85 %

Caracteristici structurale

Porozitate foarte mare (70%) iar parţial sticla a cristalizat generând concreşteri micrografice cuarţo-feldspatice.

Concluzii - materialul *nu este zgură* în sens metalurgic, ci un nisip (eventual un mortar nisipos) topit la o temperatură cuprinsă între 950°C - 1200°C. Este probabil ca acest material să fie din peretele cuptorului. Concreşterea cuarţo-feldspatică corespunde compoziţiei entectice a sistemului cuarţ-feldspat, de aici estimarea unei temperaturi minime de 950°C.

[2] Din groapa de deşeuri metalurgice de la nord de C. 4 (S. XXXIII şi caseta), sec. X.
[3] Deşeu metalurgic din umplurura superioară a gropii de acces la C. 3 (S. XXXIV, sec. X); vezi raportul anterior.

www.mnir.ro

4. VADU ANEI - pachet 585[4]

Compoziţia mineralogică: în volum

a. Fayalit	70-80 %
b. Magnetit	10-15 %
c. Hematit	1-3 %
d. Sticlă silicatică	6 - 12 %

Caracteristici structurale

Porozitatea este de cca 15% iar cristalele de fayalit şi cele de magnetit sunt scheletice.

Concluzii:

Lipsa silicaţilor calcici din probă presupune nefolosirea fondanţilor în procesul tehnologic[5].

Minereul folosit, după toate probabilităţile, era alcătuit în esenţă din oxizi de fier şi cuarţ, adică un minereu oxidic - probabil foloseau limonitul[6] din aşa zisele "pălării de oxidare" ale zăcămintelor de pirită sau ale zăcămintelor de siderită (carbonat de fier).

Faptul că sticla s-a conservat destul de bine, arată că *masa zgurei era de dimensiuni reduse* (modeste), de aici răcirea rapidă a sticlei. Deci foloseau *cuptoare cu capacităţi mici* în care temperatura depăşea 1400°C.

[4] Din cuptorul locuinţei 8 (sec. X).

[5] De semnalat totuşi că, în cuptorul locuinţei alăturate, L. 7, au fost găsiţi bulgări de calcar, alături de zguri mărunte de fier, dovadă că fondanţii erau cunoscuţi şi folosiţi, chiar în complexe mici, cum este un cuptor dintr-o locuinţă (nota EST).

[6] **limonit** - amestec natural de oxizi de fier hidrataţi $Fe_2O_3.H_2O$ şi FeO(OH) - are o culoare predominant galbenă sau brună şi roşie (mai rar).

www.mnir.ro